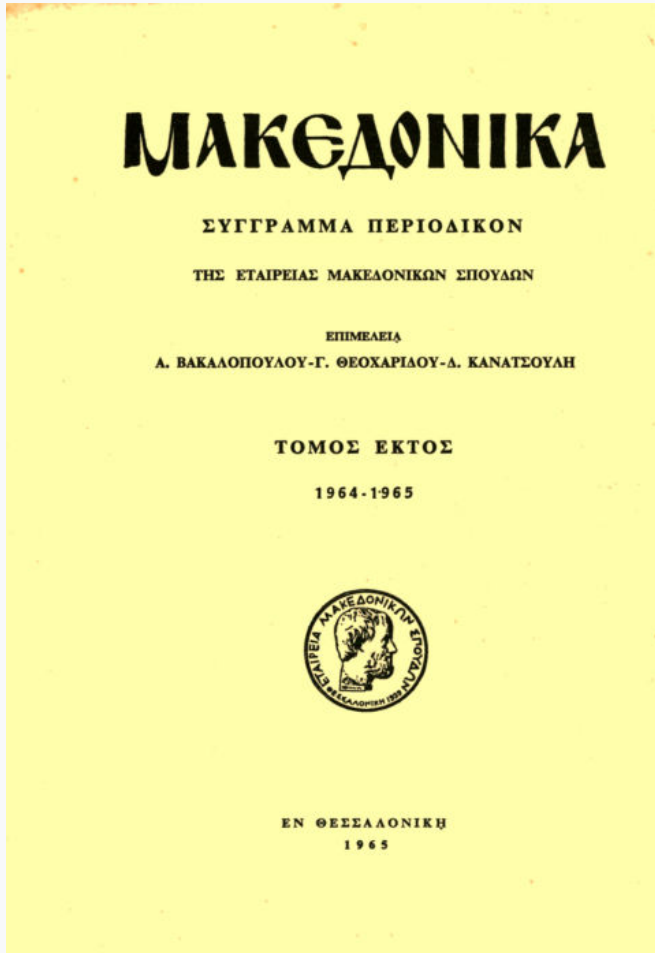

Μακεδονικά

Vol 6, No 1 (1965)

Το Βελβεντό: η ιστορία του ονόματος της κωμοπόλεως και η ετυμολογία του

A. I. Θαβώρης

doi: [10.12681/makedonika.465](https://doi.org/10.12681/makedonika.465)

Copyright © 2014, A. I. Θαβώρης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Θαβώρης Α. Ι. (1965). Το Βελβεντό: η ιστορία του ονόματος της κωμοπόλεως και η ετυμολογία του. *Μακεδονικά*, 6(1), 173–195. <https://doi.org/10.12681/makedonika.465>

ΤΟ ΒΕΛΒΕΝΤΟ

Ἡ ἱστορία τοῦ ὀνόματος τῆς κωμοπόλεως καὶ ἡ ἔτυμολογία του

α) Ἡ ἱστορία τοῦ ὀνόματος

Στὴ δυτικὴ πλευρὰ τῶν Πιερίων, στὸ μέσο τῆς κοιλάδας ποὺ ἀπλώνεται κάτω ἀπὸ τὴν ψηλότερη κορυφὴ τους, τὸ Φλάμπουρο, καὶ μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα ποὺ διασχίζει τὸ δυτικὸ τῆς κοιλάδας μέρος, σὲ ἀπόσταση 10 χλμ. ἀπὸ τὰ Σέρβια, βρίσκεται τὸ Βελβεντό, κωμόπολη γνωστὴ σήμερα ἀπὸ τὶς φράουλες, τὰ ροδάκινα καὶ τ'ἄλλα φρούτα ποὺ κάθε χρόνο σὲ ἀφθονία παράγει.

Στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς λίγες ὀνομαστὲς κωμοπόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπου οἱ κάτοικοι, ζώντας κάπως παράμερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ὄντας σχεδὸν ἀνενόητοι ἀπὸ ἐπισκέπτες ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν, διατήρησαν γνήσια τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοση, τὴ θρησκεία, τὴ γλώσσα, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ δημιουργήσαν ἀξιοθαύμαστα ἑλληνικὰ Σχολεῖα, τὰ ὁποῖα προσέφεραν στὸν Ἑλληνισμό φωτισμένους ἀγωνιστὲς γιὰ τὴν ἀποτίναξη ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγό.

Τέκνο τοῦ Βελβεντοῦ ἦταν ὁ ἱερολοχίτης μαχητὴς τοῦ Δραγατσανίου Σταμάτης Σταματίου (Σταμάτιος Κλεάνθης), ὁ περίφημος πρῶτος ἀρχιτέκτονας ὕστερα, τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Ὅπως καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα ὀνόματα πόλεων, κωμοπόλεων καὶ χωριῶν τῆς Ἑλλάδος¹ ἔτσι καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς ἔχουμε περισ-

¹ Πβ. ὁ *Μελάνικος* καὶ τὸ *Μελένικο(ν)* (βλ. π.χ. Ι. Τ σ ι κ ο π ο ὐ λ ο υ, Μελέτη περὶ λεξικοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς δημόδους γλώσσης, Ἀθῆναι 1892, Ἀρχεῖα Συλλόγου «Κοραῖ» I, 45), ὁ *Στενήμαχος* καὶ ἡ *Στενήμαχος* (Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1912, σ. 45) ἢ *Σαλονίκη* καὶ τὸ *Σαλονίκι*, π.χ.

τρέμουν οἱ χώρες καὶ χωριά, τρέμει τὸ Σαλονίκι

τρέμει τὸ μαῦρο Σκόπελο ποῦχει τοὺς κλέφταις μέσα

(Ἐθνικὰ ἔθματα τῆς Ἑλλάδος 1453-1821, Ἀθῆναι 1896, σ. 36, ἐκδ. ἑταιρείας ὁ «Ἑλληνισμός»),

Βελήμπη σ' ἔκανα πασᾶ, στὸ Σαλονίκ' Βεζύρη

(στὸ ἴδιο σελ. 104),

τὴν ζώστρα ποῦ μοῦ ἔφερες ἀπὸ τὸ Σαλονίκι

σότερους από έναν τύπους, τούς οποίους συναντούμε κυρίως σε έντυπα. Γιατί οί κάτοικοί της ονομάζουν πάντοτε τήν πατρίδα τους: τού *Βιλβινδό*, πού ανάγεται φυσικά στον τύπο τής κοινής Νεοελληνικής τού *Βελβεντό*-κι έτσι τόν βρίσκουμε συχνά τυπωμένο-, και τόν εαυτό τους: *ού Βιλβινός* (ή *Βιλβινή*, τού *Βιλβινό*), πού προέρχεται πάλι από τόν τύπο: *Βιλβινδινό*ς με άποβολή τού άτονου και άρχικου (πρωτογενούς)¹ ι πρώτα, δηλ. *Βιλβινδ*'-νός και με άποβολή ύστερα και τού *d*: *Βιλβινό*ς. "Όπως ό τύπος τού *Βιλβινδό* έτσι και οί τύποι: *Βιλβινδινό*ς>*Βιλβινό*ς είναι χαρακτηριστικοί τών βορειών ελληνικών ιδιωμάτων και ανάγονται επίσης στον τύπο τής κοινής Νεοελληνικής : *Βελβεντινό*ς (*Βελβενδινό*ς) κι έτσι τόν βρίσκουμε επίσης συχνά τυπωμένο.

"Όσοι λοιπόν έγραψαν ως τώρα για τó Βελβεντό τó κατέγραψαν με τούς έξής τύπους. Θα τούς αναφέρω όπως βρίσκονται στις πηγές με χρονολογική σειρά:

Σέ έξώφυλλο μηναιού, έκδόσεως 1551 τού μοναστηριού τής 'Αγίας Τριάδας Βελβεντού, βρέθηκε και δημοσιεύτηκε από τόν Μ. Καλινδέρη² ή παρακάτω ένθύμηση:

και το παρον μναϊον ύπαρχει εκ της μονης της αγιας Τριαδος εις το θέματος τού Βελβενδοῦ

Πότε γράφτηκε ή ένθύμηση αυτή δέν μπορούμε νά ξέρουμε. Ίσως κάτι θά μπορούσε νά μάς πη ό εκδότης, παραβάλλοντας τά γράμματά της με τά γράμματα δυό άλλων ένθυμήσεων τών έξωφύλλων τού ίδιου μηναιού, πού είναι χρονολογημένα τó ένα τó 1695 και τó άλλο τó 1696, αλλά πού δέν έχουν όμως τó όνομα τής κωμοπόλεως³. "Αν λοιπόν ή ένθύμηση αυτή γράφτηκε πριν από τις δυό άλλες, τότε τó 1695 είναι *terminus ante quem*.

(Α. Σακελλαρίου, Κυπριακά, 'Αθήναι 1891, Β, 132), ββ. και Ν. 'Ανδριώτη, 'Η Θεσσαλονίκη στά δημοτικά τραγούδια, Μακεδονικόν 'Ημερολόγιον 1957, σ. 81 κέξ., ιδιαίτερα σ. 87 ύποσ. 1), ή *Βέροια* και τά *Βέροια*, τά *Γρεβενά* και τó *Γρεβενό*. (Βλ. Μ. Α. Καλινδέρη, Γραπτά μνημεία από τή δυτ. Μακεδονία χρόνων Τουρκοκρατίας, Πτολεμαΐς 1940, σ. 60 και Θ. Κ. Σαράντη, Τά χωριά τών Γρεβενών, 'Ημερολόγιον «Δυτικής Μακεδονίας» 1960, σ. 207 κέξ.), *αί Σέρραι*, *οί Σέρρες*, τά *Σέρρας*. (Βλ. Π. Ν. Παπαγεωργίου, Αί Σέρραι και... ή μονή τού Προδρόμου, Byzantinische Zeitschrift 3 [1894], 223, Β. Δ. Φόρη, Τά Σέρρας, μιά άπροσδόκητη όνομαστική, Νέα Έστια 57 [1955], 363-365), ή Χίος και τούχ Χιον (Ν. 'Ανδριώτη, τó ίδίωμα τού Λιβισιού τής Λυκίας, 'Αθήνα 1961, σ. 106). Πβ. επίσης τούς τύπους ξένων τοπωνυμίων, όπως ή *Γιάφα* και τó *Γιάφα* (Α. Σακελλαρίου, Κυπριακά Β, 125), ή *Πρεμετή* και τó *Πρεμέτι* ('Εθνικά ζςματα τής 'Ελλάδος, ό.π. σ. 104) κ.λ.π.

¹ Τó τρίτο δηλ. ι τής καταλήξεως -ινός: τά άλλα δυό ι είναι νόθα (ύστερογενή), γιατί προέρχονται από τήν κόφωση τών δυό ε: *Βελβεντινό*ς.

² Μ. 'Αθ. Καλινδέρη, Γραπτά μνημεία, ό.π. σ. 54.

³ Στό ίδιο, σ. 54.

Παλαιότερη πάντως χρονολογημένη μνεία, ὅσο ξέρω, εἶναι κάποιου κώδικα τῆς μονῆς τῆς Ζάμπορδας. Ἐπειδὴ ἓνας παλαιότερος κώδικας, ὅπου ἦταν γραμμένοι οἱ ἀφιερῶται τοῦ μοναστηριοῦ, δὲν ἦταν σὲ καλὴ κατάσταση, τὸν ἀντέγραψε τὸ 1692 «μὲ τάξιν», ὅπως γράφει, κάποιος Γιαννιώτης Ἰωάννης Ζωγράφος¹. Ἐκεῖ λοιπὸν ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα *Βελβεντό* μαζί μὲ ἄλλα χωριά τῆς ἐπαρχίας Σερβίων (σ. 75-104 τοῦ κώδικα)².

Ὁ Μελέτιος στὴν πρώτη ἔκδοση τῆς Γεωγραφίας του τὸ 1728³ γράφει: *Βελβεδός κομόπολις ἀκουστή*⁴.

Σὲ ἔγγραφο τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης τοῦ ἔτους 1785, διαβάζουμε: *ἔφθασε καὶ ὁ κύρ Γερμανὸς σύγγελος ἐκ τοῦ Βελβενδοῦ*⁵.

Ἄλλο ἔγγραφο τῆς ἴδιας Βιβλιοθήκης, τοῦ ἔτους 1793 ἔχει τοὺς τύπους: *εἰς Βελβενδὸν...*, *τοῦ Βελβενδοῦ*...⁶. Ἐνα ἄλλο ἐπίσης τοῦ ἔτους 1800 ἔχει τοὺς τύπους: *τὸν Βελβενδὸν... μὲ τὴν χώραν Βελβενδόν*...⁷.

Σ' ἓνα βιβλίον μὲ τὸν τίτλο: *Διατριβὴ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης*, τυπωμένο στὴ Μόσχα τὸ 1808, ὁ συγγραφεὺς του γράφει:

*«Εὐρίσκονται δὲ τανῶν ἐν τῇ ἐκτάσει αὐτῆς (τῆς χώρας τῶν Περραιβῶν) πόλεις καὶ κομποπόλεις (sic) βαρβαρικοῖς ὀνόμασι γνωριζόμεναι οἰαί, Γρεβενά, Σάιστα, Κοζάνη, Τονιά, Βελβεδός, Πέρβια (sic) καὶ Δομνίκου.....»*⁸.

Στὸ ἐξωκκλήσι «*Αντριάδα*» (Ἁγία Τριάδα) Βελβεντοῦ, ποὺ βρίσκεται στὴν τοποθεσίᾳ «*Σκεπασμένο*», ὑπάρχει μιὰ εἰκόνα τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ μουσαμῆ. Στὸ πίσω μέρος τῆς εἰκόνας εἶναι γραμμένο μὲ κόκκινη μπογιᾶ:

Θαβορι βηλληβετο 1814⁹

Στὸ ὑπ' ἀριθμ. 124 χειρόγραφο τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, γραμμένο, κατὰ τὸν Καλινδέρη, ἀπὸ τὸν Κοζανίτη ἱερωμένο Χαρίσιο Μεγδάνη περὶ τὸ 1818, βρίσκουμε τοὺς τύπους:

¹ Στὸ ἴδιο, σ. 57.

² Στὸ ἴδιο, σ. 61.

³ Μελέτιου, Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα, Ἐνετία 1728, σ. 389, πβ. καὶ τὴ δεύτερη ἔκδοση ὑπὸ Ἀνθ. Γαζῆ (Βενετία 1807), τόμ. 2, σ. 450.

⁴ Στὸν πίνακα λέξεων τῆς πρώτης ἐκδόσεως (1728) εἶναι γραμμένο: *Βελβαδός*.

⁵ Μ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Θεσσαλονίκη 1951, σ. 68.

⁶ Στὸ ἴδιο, σ. 121.

⁷ Στὸ ἴδιο, σ. 125.

⁸ Διατριβὴ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης, ὑπὸ τοῦ Γ(εωργίου) Κ(ρομμύδη), Μόσχα 1808, σ. 10.

⁹ Φαίνεται πὼς κάποιος Θαβώρης παράγγειλε τὴν εἰκόνα σὲ ἄλλο μέρος καὶ ἔπειτα γράφτηκε ἐστὶ ἡ διέθυσή ἢ σάν ἰδιοκτῆτης ἔγραψε ὁ ἴδιος ἀπὸ πίσω τὸ ὄνομά του.

*Βενβεντόν*¹, *Βελβεντόν*, τὸ² καὶ *Βενεβεντόν*³.

Ὁ Γάλλος περιηγητὴς Ρουκουένιλλε στὸ ἔργο του Voyage de la Grèce, τυπωμένο τὸ 1820 (β'. ἔκδ. 1826), γράφει: *Velvendos* καὶ σὲ ὑποσημείωση ἑλληνικά: «*Βελβενδός, ἢ κατ' ἄλλους Βελβανός, κομποπόλις*»⁴, ἐνῶ στὸ χάρτη ποὺ συνοδεύει τὸ ἔργο του, κατωμένο ἀπὸ τὸν Gauttier (1827) ἀναγράφεται: *Delvendo*.

Ὁ Βελβεντινὸς γιατρός Δημήτριος Μπίρδασ στὴ διδακτορική του διατριβή, γραμμένη ἑλληνικά καὶ λατινικά καὶ τυπωμένη στὴ Halle τὸ 1830, γράφει α) στὴν Ἑλληνική: «*ἐγεννήθη ἐν εἰς τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ Βελβενδὸν...*» καὶ β) στὴν Λατινική: «*Natus sum Thessaliae oppido Velvendo...*»⁶. Ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς W. Leake στὸ βιβλίο του Travels in northern Greece, τυπωμένο στὸ Λονδίνο τὸ 1835, ἀναγράφει τὰ ὀνόματα: *Velvendhos*⁷, *Velvendos*⁸, *Velvendho*⁹, *Velvendo*¹⁰ καὶ *Βελβεδός, Βελβεντός*¹¹.

Στὸ Δημαρχεῖο Ἀθηνῶν ὁ θάνατος ἐνὸς ὀνομαστοῦ τέκνου τοῦ Βελβεντοῦ, τοῦ γνωστοῦ ἀρχιτέκτονος Κλεάνθους Σταματίου, δηλώθηκε ὡς ἐξῆς:

20 Ἀπριλίου 1862

Ἀπέθανεν ἐνταῦθα ὁ Σταμάτιος Κλεάνθης
ἑτῶν 60, ἀρχιτέκτων, καταγόμενος ἀπὸ τὴν
Βελβεντῶ τῆς Μακεδονίας¹²

Στὸ περιοδικὸ «Πανδώρα» κάποιος Κ. Γουναρόπουλος σὲ μελέτη του μετὸν τίτλο Κοζανικά γράφει τὸ 1872:

¹ Μ. Κ α λ ι ν δ ἔ ρ η, Γραπτὰ μνημεῖα, ὁ.π. σ. 22 καὶ 23.

² Στὸ ἴδιο, σ. 18 καὶ 22.

³ Στὸ ἴδιο, σ. 23.

⁴ F. - C. H. L. Ρουκουένιλλε, Voyage de la Grèce, Paris 1824, τόμ. ΙΙΙ, σ. 86. Ἀπὸ ποῦ ἀντιγράφει τὴν ἑλληνική ὑποσημείωση, δυστυχῶς δὲν παραπέμπει. Τὸ *Βελβανός* ἴσως νὰ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ κάτοικου τῆς κομποπόλεως *Βιλβινός* (βλ. παραπάνω σ. 174) ποῦ θὰ προφερόταν καὶ τότε ἔτσι ὅπως καὶ σήμερα.

⁵ Τὸ Βελβεντὸ ὑπάρχονταν τότε στὴ Θεσσαλία (πβ. καὶ Μελετίου, Γεωγραφία, ὁ.π., ὁ ὁποῖος τὸ ἀναφέρει στὸ κεφάλαιον περὶ Θεσσαλίας).

⁶ Δ. Μπίρδα, Διατριβὴ ἐναίσιμος κ.λ.π., Ἔλλη 1830. (Ὀλόκληρο τὸν τίτλο βλ. στὸν Ν. Δελιάλη, Κατάλογος ἐντόπων Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Μέρους Α', Θεσσαλονίκη 1948, σ. 158).

⁷ W. M. Leake, Travels in northern Greece, London 1835, τόμ. ΙΙΙ, σ. 332.

⁸ Στὸ ἴδιο, σ. 332, 337.

⁹ Στὸ ἴδιο, σ. 332.

¹⁰ Στὸ τέλος τοῦ τρίτου τόμου στὸ χάρτη: Macedonia including Paeonia with adjacent parts of Illyria and Epirus.

¹¹ Στὸ ἴδιο, σ. 332, ὑποσημ. 1.

¹² Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1931, σ. 79, πβ. καὶ Χρ. Ε. Ἀγγελομάτη. Τὰ δημιουργήματα ἐνὸς περιέρου ἀνθρώπου (δηλ. Σταματίου Κλεάνθους), δυὸ σημειώματα, Νέα Ἑστία 20 (1936), 1029.

«*Σερβίων και Βελβεντοῦ...*», «...ἡ δὲ βασιλις Θεοδώρα διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὑπηκόων ἐχορήγησεν...τὸν μεταξὺ τῆς σιδηρᾶς πύλης και τῆς Δελβεντοῦ τόπον», «...πρὸς ἀνατολὰς δὲ πολίχνη Βελβεντός..»¹, «...Ὁ Βελβεντός, και ἀρχαιότερον Δελβεντός, ἔστι πολίχνη...»².

Ὁ μαθητὴς τοῦ Γ. Χατζιδάκη Ι. Τσιικόπουλος ἀπὸ τὸ Καταφύγι (γειτονικὸ χωριὸ τοῦ Βελβεντοῦ), ποὺ χρημάτισε και δάσκαλος στὸ Βελβεντό, τὸ ὀνομάζει τὸ Βελβενδὸν εἴτε ὁ Βελβενδός, κομῶπολις μείζων τοῦ Καταφυγίου³. Ὁ σύγχρονός του Βελβεντινὸς φιλόλογος και γλωσσολόγος Ε. Μπουντώνας, μαθητὴς και αὐτὸς τοῦ Γ. Χατζιδάκη, τὸ γράφει στὴ διατριβή του μὲ τὸν τύπο: *Τὸ Βελβεντό*, ἀναφέρει δὲ πὼς στὸ Λειβάδι τοῦ Ὀλύμπου προφέρεται *Βιρβίντο*⁴.

Ὁ Σ. Ψάλτης τὸ 1905 γράφει: «...ἐν Βελβενδίῳ...»⁵. Στὸ Ἡμερολόγιο τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τοῦ ἔτους 1931 διαβάζουμε «ἀπὸ τὸν Βελβεντὸ τῆς Μακεδονίας (κομῶπολιν πλησίον τῆς Ναούσης) (sic)»⁶.

Ἡ πολυτυπία αὐτὴ, ποὺ ὅπως θὰ δοῦμε συνεχίστηκε ὡς τὰ χρόνια μας, ἔκαμαν τὸν Α. Γερακάρη, ποὺ ἀσχολήθηκε ἐρασιτεχνικὰ μὲ τὴν ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς κομποπόλεως, νὰ γράψῃ τὸ 1937:

«...ἔκεινο ὅμως ποὺ δὲν ξέρω κι ἐγὼ και ὅσοι ἀκοῦν τὴν ὀνομασίαν ταύτην εἶναι ἂν αὐτὴ εἶναι γραμματικῶς...γένους ἀρσενικοῦ, θηλυκοῦ ἢ οὐδετέρου. Ὁ Βελβενδός: ἢ Βελβενδός; ἢ τὸ Βελβενδό;»⁷

Γι' αὐτὸ και ὁ ἴδιος ὁ Α. Γερακάρης τὸ ἔγραψε κατὰ καιροὺς μὲ διαφορετικοὺς τύπους, ὅπως π.χ. ἢ Βελβενδός τὸ 1935⁸, τὸ Βελβενδὸν τὸ ἴδιο ἔτος⁹, τὸ Βελβενδὸ τὸ 1938¹⁰, ἐνῶ τίς περισσότερες φορὲς τὸ γράφει χωρὶς ἄρθρο: Βελβενδός, ἐκ Βελβενδοῦ, ἐν Βελβενδῶ, εἰς Βελβενδόν¹¹.

Θὰ ἀναφέρουμε ἀκόμα μιὰ ἐπιλογή ἀπὸ τύπους ποὺ συναντοῦμε μετὰ τὸ 1950.

¹ Πανδώρα 22 (τευχ. 525), σ. 494.

² Στὸ ἴδιο 22 (τευχ. 526), σ. 507.

³ Ι. Τσιικόπουλος, Μελέτη περὶ λεξικοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς δημόδους, Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης Ι, σ. 35.

⁴ Ε. Μπουντώνας, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ και τῶν περιχώρων αὐτοῦ, Ἀρχεῖα ὀ.π. ΙΙ, σ. 5.

⁵ Σ. Ψάλτης, Θρακικά, Ἀθήναι 1905, σ. 170.

⁶ Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1931, σ. 78.

⁷ Α. Γερακάρη, Ἡ ὀνομασία «Βελβενδός», Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας 1937, σ. 64.

⁸ Α. Γερακάρη, Λαογραφικά, Ἡ Βελβενδός, τὰ παρατσούκλια τῶν κατοίκων τῆς, Ἐφημερίδα «Βόρειος Ἑλλάς» 17 Νοεμβρίου 1935 (Κοζάνη).

⁹ Στὸ ἴδιο.

¹⁰ Α. Γερακάρη, Ἡ ὀνομασία «Βελβενδός», Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας 1938, σ. 40.

¹¹ Στὸ ἴδιο, σ. 37-41, πβ. και 1937, σ. 57-64.

Ὁ Β. Φάβρης στὸ περιοδικὸ Ἀθηνᾶ γράφει: *Βελβεντός*¹, ὁ Μ. Καλινδέρης πού τὸ βρίσκει συχνὰ στὰ ἔγγραφα τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης προτιμᾷ τὸν τύπο *Βελβενδό*², ὁ Ι. Ἀντωνιάδης, δικηγόρος Βελβεντινός, τὸ γράφει τὸ *Βελβεντό* (ὅπως καὶ ὁ Ε. Μπουντώνας πού εἶδαμε, βλ. παραπ. σ. 177) καὶ σημειώνει πὼς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀλλάζουμε τὰ γένη τῶν ὀνομάτων ἢ νὰ τροποποιοῦμε τοὺς φθόγγους, ἀλλὰ νὰ διατηροῦμε τίς ὀνομασίες «ὅπως αὐταὶ διασώζονται εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ». Ὅχι ὁ *Βελβενδός* οὔτε ἡ *Βελβενδός*, ἀλλὰ ἀτόφιο τὸ *Βελβεντό*³.

Ὁ καθηγητὴς Μ. Λάσκαρις τὸ γράφει, ὅπως τὸ βρίσκει στὴν ἐργασία τοῦ Γιουκοσλάβου Ρ. Σκοκ, *Βελβενδός*⁴, πού διατηρεῖ καὶ ὁ καθηγητὴς Στ. Κυριακίδης⁵.

Ὁ κ. Ε. Μπουντώνας, τραπεζιτικὸς συνταξιούχος καὶ ἀνεπιτόμος τοῦ ὁμώνυμου μακαριτῆ ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου πού εἶδαμε (βλ. παραπ. σ. 177), ἀνάγει ἐπίσης τὸν διαλεκτικὸν τύπον τοῦ *Βελβεντό* στὴ σημερινὴ κοινὴ Νεοελληνικὴ καὶ τὸ γράφει, ὅπως ὁ θεῖος του καὶ ὁ Ἰ. Ἀντωνιάδης (πού εἶδαμε πιὸ πάνω), τὸ *Βελβεντό*⁶.

Σήμερα οἱ διάφορες δημόσιες κ.λ.π. Ὑπηρεσίες, πού στέλλουν ἔγγραφα στὴν Κοινότητα τοῦ Βελβεντοῦ, γράφουν: *πρὸς τὴν Κοινότητα Βελβενδοῦ* ἢ *Βελβεντοῦ*, *εἰς Βελβενδὸν* ἢ *εἰς Βελβεντόν* ἢ *Βελβεντό* κ.λ.π.⁷.

Ἐπίσημα τὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν γράφει: ὁ *Βελβεντός*, τοῦ *Βελβεντοῦ*⁸. Τελευταία ἀπευθύνθηκε στὴν Κοινότητα καὶ ρώτησε, ποιά τέλος πάντων εἶναι ἡ ὀρθὴ ὀνομασία τῆς κομποπόλεως. Τὰ ἄλλα Ὑπουργεῖα γράφουν πότε *Βελβενδοῦς*, πότε *Βελβενδό* ἢ *Βελβενδώ*. Στὸ μητρώον ἀρρένων (1961) τῆς Κοινότητος γράφεται *κοινότης Βελβεντοῦ*.

Μιά ὁδὸς στὴν Ἀθήνα ὀνομάζεται: *ὁδὸς Βελβενδοῦς*⁹.

¹ Ἀθηνᾶ 55 (1951), 14.

² Μ. Καλινδέρης, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης 1676-1808. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951, σελ. 90, 123.

³ Ι. Ἀντωνιάδου, Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό, Ἐφημερίδα «Ἑλληνικὴ Μακεδονία» 2 Ἰανουαρίου 1952 (Κοζάνη).

⁴ Μ. Λάσκαρις, Survivances dans la toponymie de la Macédoine des «Francs» d'avant et après la IVe croisade, Byzantion, τόμ. 23 (1953), 5.

⁵ Μακεδονικά 3 (1953-55), 451.

⁶ Ε. Μπουντώνας, Ἱστορικὰ τοῦ Βελβεντοῦ ἐκ παλαιῶν μεμβράνων, Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1955, σ. 109 κέξ.

⁷ Πβ. «Γεωπονικὴ Ἐφημερίδα» Θεσσαλονίκης, 1960-61.

⁸ Στοιχεῖα ἀρχικῆς ἀναγνωρίσεως: *Κοινότης Βελβεντοῦ* (Βασιλικὸ διτάγμα 19-12-1918 - ΦΕΚ Α260) 1918 (βλ. Στοιχεῖα συστάσεως καὶ ἐξελιξεως τῶν Δήμων καὶ Κοινοτήτων, 26, Νομὸς Κοζάνης, Ἀθῆναι 1961, σ. 392 «= Κοινότης Βελβεντοῦ, ἔδρα: Βελβεντός, ὁ, συνοικισμοὶ ἀρχικῶς ἀπαρτίσαντες τὴν Κοινότητα: Βελβενδός».

⁹ Ἐφημερίδα «τὸ Βῆμα» 25 Ὀκτωβρίου 1961, σ. 8.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ
ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΣ

τοῦ Βιλβινδὸ		
τὸ Βελβεντό		
τὸ Βελβεντόν		
τὸ Βελβενδόν	τοῦ Βελβενδοῦ	
τὸ Βελβενδό		
ὁ Βελβεντός		
ὁ Βελβενδός		τὸν Βελβενδόν
		εἰς Βελβενδόν
ἡ Βελβενδός		τὴν Βελβενδόν
	Βελβενδοῦς	(τὴν χώραν) Βελβενδόν
Βελβεντώ		τὴν Βελβεντώ
Βενβεντόν		τὸν Βελβεντώ
Βενεβεντόν		
(Βελβενδό)		
Βελβενδώ		
Βελβεδὸ		
Βηλληβετὸ		
Βιρβιντό		
		ἐν Βελβενδίῳ
(Βελβεντός)		
Βελβεδός		
Βελβαινός		
Δελβεντός	τῆς Δελβεντοῦ	
Velvendo		
Velvendho		
Velvendos		
Velvendhos		
Delvendo		

Τὰ λεωφορεῖα τέλος ποῦ ἐκτελοῦν τὴ συγκοινωνία Κοζάνη - Βελβεντό ἀναρτοῦν πινακίδες μὲ διαφορετικὴ κάθε φορὰ ὀνομασία, ὅπως *ΒΕΛΒΕΝΤΟ*, *ΒΕΛΒΕΝΑΟ*, *ΒΕΛΒΕΛΟ*, *ΒΕΛΒΕΝΑΩ* κλπ.

* * *

Γιὰ τὸ ὄνομα τῶν κατοίκων γράφθηκαν οἱ τύποι: *Βελβεντινός*, π.χ. «μετροῦνται εἰς Βέροιαν ἀπὸ τοὺς Βελβεντινοὺς ἀπερχομένους εἰς τὸ παζάρι... (1794)¹, *Βελβενδίνος*², *Les Velveniotes* (Rouqueville)³.

Οἱ ἴδιοι, ὅπως εἶδαμε, ὀνομάζονται σήμερα *Βιλβινοί*. Κάποτε ἄκουσα καὶ τὸν τύπο *Βελβενδιώτες*, ἴσως κατὰ τὸ *Καταφυγιώτες*, ἀλλ' αὐτὸ γίνεται συνήθως ἀπὸ κείνους, ποῦ δὲν ξέρουν τὸν συνηθισμένο τύπο.

β) Ἡ ἔτυμολογία τοῦ

Μὲ τὴν ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματος τῆς κομποπόλεως ἀσχολήθηκαν μέχρι τώρα ἄρκετοί, κυρίως ἐρασιτέχνες λόγιοι, οἱ ἔτυμολογίες τους ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ μία ποῦ νομίζουμε ὅτι εἶναι καὶ ἡ σωστή, δὲν εἶναι παρὰ ἀπλῆς εἰκασίας καὶ φαντασία.

Πρώτη, ὅσο ξέρω, μνεῖα γίνεται στὸ Χειρόγραφο τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης ποῦ εἶδαμε. Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀποδίδεται, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὸν Μ. Καλινδέρη στὸν ἱερωμένο καὶ λόγιο Χαρίσιο Μεγδάνη⁴, Κοζανίτη, καὶ πρέπει νὰ γράφτηκε κατὰ τὸ 1818⁵.

Γράφοντας γιὰ τὴν ὀνομασία τῆς Κοζάνης ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ὄνομα Κοζάνη ἢ Κοσάνη «μετεσχηματίσθη ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Καλαβρίαν μικρᾶς πόλεως, ἣτις Κόσα καὶ Κόσσανον ἐκαλεῖτο. Τοῦτο ἀποδείκνυται ἂν ἐνώσωμε μὲ τὴν ἱστορίαν καὶ ὅσα πολλαχοῦ εἰς τὴν περίχωρόν της σώζονται καὶ τὴν σήμερον λατινικὰ ὀνόματα πολιχνίων καὶ χωρίων καὶ τόπων⁶». Τέτοια ὀνόματα χωρίων καὶ τόπων, γράφει, εἶναι πολλά, π.χ. *Καيسάρεια*, *Γρατζιανή*, *Παλαιογραφτζιανή* (σημερινὸ *Παλιουργάτσιανου*), *Γαλλιανή* (σημερινὴ *Κάλλιανη*), *Βεντιβιανή* σημερινὴ *Φ'τίδιαν* = *Πολύφυτο*) καὶ τελειώνει ὡς ἐξῆς: «*Μία κόμη ὡς 3 ὥρας μακρὰν τῶν Σερβίων εἶναι ὁμώνυμος μὲ τὴν Ἰταλικὴν πόλιν Βενβεντόν καὶ κατὰ τινα παραφθορὰν Βελβεντόν (τὸ) κτ...*»⁷. Αὐτὰ ἀναφέρει στὸ κεφάλαιον περὶ Κοζάνης. Στὸ

¹ Μ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα, ὅ.π., σ. 112.

² Μ. Καλινδέρη, Σημειώματα Ἱστορικά (ἐκ τῆς Δυτ. Μακεδονίας), Πτολεμαῖς 1939, σ. 17.

³ F. - C. H. L. Rouqueville, ὅ.π. τόμ. III, σ. 86.

⁴ Μ. Καλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα κ.λ.π., σ. 6.

⁵ Στὸ ἴδιο, σ. 9.

⁶ Στὸ ἴδιο, σ. 17.

⁷ Στὸ ἴδιο, σ. 18.

κεφάλαιο περί Βελβεντοῦ ὁ συγγραφεὺς γράφει τὰ ἐξῆς : «*Βελβεντόν καὶ Βελβεντόν κόμη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τῶν Σερβίων ὡς 3 ὥρας ἀπέχουσα... Τὸ ὄνομα Βελβεντόν καὶ Βενεβεντόν ὅτι ἐδόθη εἰς τὸν τόπον ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἐλέχθη εἰς τὸ περὶ Κοζάνης (βλ. παραπάνω), ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέχει αὐτὴ ἡ κόμη ὡς ὥρα 5*»¹.

Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ χειρόγραφο αὐτὸ τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης δημοσίευσεν καὶ ὁ Π. Ν. Λιούφης στὸ βιβλίον του, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἀθήναι 1924, καὶ ἰδιαίτερα τὸ κεφάλαιον περὶ Κοζάνης, σταματώντας στὴ φράση: «... *Μία κόμη τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Σερβίων εἶνε ὁμώνυμος μὲ τὴν Ἰταλικὴν Βενέβεντον κ.λ.π.*»².

Ὑστερα ἀπὸ τὸν Χ. Μεγδάνη καὶ μάλιστα ὕστερα ἀπὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα θίγει τὸ ζήτημα ὁ μακαρίτης ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος Ε. Μπου ν τ ὠ ν α ς, Βελβεντινός. Ὁ Μπου ν τ ὠ ν α ς στὴν ἐξαιρετικὴν διατριβὴν του «*Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ*» γράφει τὰ ἐξῆς: «*Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ λέγονται μὲν πολλὰ, ἀλλὰ τὸ γλωσσικῶς πιθανώτερον εἶναι ἢ ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ *dervend*³ (= διάβασις) παραγωγή αὐτοῦ λέγω δὲ γλωσσικῶς πιθανόν, διότι ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ δ καὶ β καὶ ἡ τοῦ ρ καὶ λ δὲν εἶναι τι ἀσύνηθες ἐν τῇ φωνητικῇ τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν Λιβιδίῳ τοῦ Ὀλύμπου προφέρεται τὸ ὄνομα τοῦτο Βιρβιντό, ὅπερ δύναται ἴσως νὰ ἐκληφθῆ ὡς διάμεσος τύπος μεταξὺ τῶν: Δερβεντό καὶ Βιλβιντό (τό)*»⁴.

Τὸ 1930 ὁ παπποῦς μου Α. Γ. Παπαγεωργίου, διευθυντῆς τότε τοῦ Ἀρρεναγωγείου Βελβεντοῦ, ἔγραφε στὸ λεύκωμα τοῦ Νομοῦ Κοζάνης⁵:

«*Πότε ἐκτίσθη (ἡ κωμόπολις) δὲν εἶναι γνωστόν. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ ὀνομασία τῆς ἐδόθη ἐπὶ Λατινοκρατίας, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλείδος ὑπὸ τῶν Φράγκων τῷ 1204. Τινὲς φρονοῦν ὅτι ἡ λέξις Βελβενδός ἔχει συγγένειαν μὲ τὴν Βενδίδα, θεὰν θρακικὴν, ὡς Ἄρτεμιν λατρευομένην, περὶ ἧς λόγον ποιεῖται καὶ ὁ χαριέστατος Λουκιανὸς εἰς τὸν Ἰκαρομένιππον «ἐξ οὗ δὲ ἐν Δελφοῖς μὲν Ἀπόλλων τὸ μαντεῖον κατεστήσατο ἐν Περγάμῳ δὲ τὸ ἱατρεῖον ὁ Ἄσκληπιὸς καὶ τὸ Βενδίδειον ἐγένετο ἐν Θράκη...»⁶. Ἐὰν ὅμως λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ θέσει τῆς κωμοπόλεως οὐδὲν τὸ ἀρχαῖον ὑπάρχει μαρτυροῦν τι...ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι καὶ τὰ περίξ χωρία τὰ ἐντεῦθεν καὶ πέραν*

¹ Στὸ ἴδιον, σ. 22 κῆξ.

² Π. Ν. Λιούφης, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἀθήναι 1924, σ. 18.

³ Τουρκ. *dervend* καὶ *dervent* = πέρασμα, διάβασις.

⁴ Ε. Μπου ν τ ὠ ν α ς, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ κ.λ.π., δ.π. σ. 5.

⁵ Α. Παπαγεωργίου, Βελβενδός, Ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι: Λεύκωμα Νομοῦ Κοζάνης. Ἐκδόσις «Βορείου Ἑλλάδος», Κοζάνη 1930, σ. 112.

⁶ Λουκιανοῦ, Ἰκαρομένιπος 24.

τοῦ Ἀλιάκμονος φέρουσιν ὀνόματα μαρτυροῦντα τὴν Λατινοκρατίαν, Γρατσιάνη (Γρατιανή), Σέρβια (Φυλακαί), Καισαρεία, Κάλλιανη (Calenus = cales = πόλις τῆς Καμπανίας) Βυτιβιανή (ventius = ἄνεμος - νια - να) ἀνεμίοσσα, πρὸς δὲ καὶ πόλεις πλησίον τῆς Νεαπόλεως τῆς Ἰταλίας, τὴν Beneventum, Βενεβεντόν (τῆς Σαμνιτίδος), πολὺ συγγενεῦσαν μὲ τὴν «Βελβεντόν» δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἶναι κομόπολις ἰδρυθεῖσα ἐπὶ Φραγκοκρατίας».

Τὸ 1935 ὁ Α. Γερακάρης δημοσίευσε στὴν ἐφημερίδα «Βόρειος Ἑλλάς» τῆς Κοζάνης μιὰ σειρά μικρῶν ἄρθρων μὲ τὸν τίτλο «Λαογραφικά, Ἡ Βελβενδός, τὰ παρατσούκλια τῶν κατοίκων της». Ἐκεῖ ἀναφέρεται καὶ στὴν «ἱστορικὴν αἰτίαν», ὅπως γράφει, τῆς ὀνομασίας Βελβενδός, δὲν κἀνει ὅμως τίποτε ἄλλο παρὰ ἀντιγράφει τὴ σχετικὴ περικοπὴ τοῦ χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, ὅπως τὸ δημοσίευσε, καθὼς εἶδαμε, ὁ Π. Ν. Λιούφης στὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῆς Κοζάνης». «Οὕτω, λέγει ὁ Γερακάρης, ἡ ὀνομασία Βελβενδός εἶναι ὁμόνυμος (κατὰ παραφθορὰν) μὲ τὴν Ἰταλικὴν Βενέβεντον»¹.

Δυὸ χρόνια ἀργότερα στὸ «Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας» τοῦ ἔτους 1937 δημοσιεύει ὁ ἴδιος εἰδικὴ τώρα πραγματεία μὲ τὸν τίτλο «Λαογραφικά, Ἡ ὀνομασία Βελβενδός», ὅπου γράφει στὴν ἀρχὴ τὰ ἑξῆς: «Ἡ δημοσιευθεῖσα πέρυσι (1935) στὴ «Βόρειον Ἑλλάδα» μελέτη μου «Παρατσούκλια Βελβενδοῦ» ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ... διαμαρτυρηθοῦν, οἱ ἀρμοδιώτεροι ἐμοῦ, διὰ τὴν ἀθθαίρετον γνώμην μου ὅτι ἡ ὀνομασία «Βελβενδός» παράγεται ἐκ τῆς λατινικῆς ὀνομασίας - κατὰ παραφθορὰν βέβαια - Venēvendum, διαφωνοῦντες οὕτω καὶ πρὸς τὸν συγγραφέα τῆς Ἱστορίας τῆς Κοζάνης Λιούφην ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀντέγραψα τὴν σχετικὴν παράγραφον. Τὰ κατωτέρω ὅμως ἐλπίζω ὅτι θὰ δικαιολογήσουν τὴν παραγωγὴν τῆς ὀνομασίας»

Εἶναι δὲ τὰ «κατωτέρω», μὲ λίγα λόγια, τὰ ἑξῆς:

Τὰ παιδιὰ τοῦ Βελβεντοῦ χρησιμοποιοῦν στὰ παιγνίδια τους τὴν ἀρίθμηση «ἓνα μου, δούδον μου, τρίκακα, τσέτσελα, πέγκα, λέγκα, σουῖδι, μουῖδι, δάλι, βιδέκ», ἡ ὅποια, λέγει, εἶναι «σχεδὸν ὅμοια» μὲ τὴν λατινικὴ ἀρίθμηση unus, duo, tres κ.λ.π. Ἐπίσης παρέβαλε, λέγει, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ γάμου τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὅπως περιγράφονται στὸ βιβλίον τῶν Κράϊ καὶ Γιέκινς (σ. 88-94)², καὶ βρῆκε «μικράς, ἐλαχίστας διαφοράς». Παραθέτει ὕστερα λατινικὰς λέξεις, πού σώζονται στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ, ὅπως καρδάρ', ἀλάργα, κατίνα (= κλειδαριά), τέμπλο (= τὸ χῶρισμα τοῦ ἱεροῦ στὴν ἐκκλησία) καὶ τὸ τοπωνύμιον Γρατσιάν' πού εἶναι, λέγει, παραφθορὰ τῆς λ. Γρατιανή καὶ αὐτὴ πάλι παραφθορὰ τῆς Graecia «ἧτοι ἐλληνικὴ γῆ».

¹ Α. Γερακάρης, Λαογραφικά, Ἡ Βελβενδός, τὰ παρατσούκλια τῶν κατοίκων της, ὅ.π.

² Γιὰ τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν δίνει ὁ Γερακάρης κανένα ἄλλο στοιχεῖο.

Με την ἐτυμολογία πού πρότεινε ὁ Ε. Μπουντόνας (ἀπὸ τὴν τουρκ. λ. *dervend*=διάβασις) διαφωνεῖ «γιατί, λέγει, ἡ φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους τῆς κομποπόλεως δὲν δικαιολογεῖ τὴν ὀνομασίαν «διάβασις». Τέλος παραθέτει καὶ μιὰ «μυθολογικὴ» ἐτυμολογία πού τὴν ἄκουσε ἀπὸ τὸν παπποῦ μου Α. Παπαγεωργίου. Ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Μιά ὀμάδα γυναῖκες κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ πῆγε γιὰ ἀγροτικὲς ἐργασίες κοντὰ στὸν Ἀλιάκμονα ποταμό, στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Ἰμερα. Ἐκεῖ τὶς ἐπετέθηκαν οἱ κάτοικοι τοῦ ἀντικρυνοῦ χωριοῦ μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸ πού εἶχαν κάποτε καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ὅταν ἐπετέθηκαν ἐναντίον τῶν Σαβίνων. Αὐτὲς ἀντιστάθηκαν, ἄρχισαν νὰ φωνάζουν καὶ στίς φωνές τους ἔτρεξαν οἱ ἄντρες τους πού ἦταν σκορπισμένοι στὴν κοιλάδα, στὰ χωράφια τους καὶ καταδίωξαν τοὺς ἐπιτεθέντας μὲ βέλη. Γυρίζοντας στὸ χωριὸ οἱ γυναῖκες φόρεσαν θριαμβευτικὰ τὰ μαντήλια τους (τὰ κατσιούλια)¹ κόκκινα ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν τραυματισθέντων σωτήρων των. Ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε τὸ χωριὸ Βελβενδὸς ἀπὸ τὸ *βέλεμος*=βέλος.

Καὶ συμπεραίνει ὁ Γερακάρης: «Κάτι πρέπει νὰ ψιθυρίζη καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ...κατόπιν τῶν ἐκτεθέντων μπορούμεν ἴσως νὰ ποῦμε ὅτι ἴσως εὐρεθῆ τὸ ἐτυμολογικὸν τῆς ὀνομασίας «Βελβενδός».

Στὴ μονογραφία αὐτὴ μιὰ μονάχα ἀπάντηση δόθηκε μὲ ἐπιστολὴ ἀπὸ κάποιον φίλο τοῦ Γερακάρη «μαχητὴν τῶν γραμμάτων», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἀνάγκασε τὸ Γερακάρη νὰ ἐπανέλθῃ τὸν ἄλλο χρόνο (1938) μὲ τὸν ἴδιο τίτλο ὑποχρεωμένος, λέγει, νὰ ἐπανασυζητήσῃ τὸ αὐτὸ θέμα, γιατί ὁ φίλος του δὲν συμφωνεῖ μὲ τὸν «εὐλογοφανῆ εἰρμὸν τῶν σκέψεών του». Κατὰ τὴν γνώμη ἐκείνου ἡ ὀνομασία τῆς κομποπόλεως εἶναι *Βιλβεντό* ἀπὸ τὶς γαλλικὲς λέξεις *Ville vin d'eau*, πού δόθηκε στὴν κωμόπολη ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτία: Στὰ παλιὰ χρόνια τὸ Βελβεντό εἶχε μεγάλη παραγωγὴ κρασιοῦ πού μετέφεραν οἱ Βελβεντινοὶ ἀγωγιάτες μὲ τὰ μουλάρια τους μέσω Καταφυγίου-Κατερίνης ἢ μέσω Ἐλασσόνας-Λάρισας στὴ Θεσσαλονικὴ ἢ στὸ Βόλο. Στὸ δρόμο οἱ ἀγωγιάτες ἀνοιγαν τὰ τουλούμια τους, ἔπιναν κρασί καὶ τὸ συμπλήρωναν ὕστερα μὲ νερό. Τὸ ἴδιο ἔκαναν ὕστερα καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Θεσσαλονίκης ἢ τοῦ Βόλου καὶ τὸ κρασί ἔφτανε στὸ ἐξωτερικὸ νερωμένο. Ἔτσι ὀνόμασαν οἱ ξένοι (ὑποτίθεται πὼς θὰ ἦταν μόνο Γάλλοι) τὸν τόπο προελεύσεως *Ville vin d'eau* (πόλη τοῦ νερωμένου κρασιοῦ) δηλ. *Βιλβεντό*.

¹Εἰδὼ ὁ Γερακάρης θυμῆθηκε τὴν ἱστορίαν τῆς ὀνομασίας τοῦ οὔζου

1. *Κατσιούλ'*, τὸ, τὸ «κατσιούλι», εἰδικὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν γυναικῶν, ὑποκορ. τῆς λ. *κατσιούλα*=ρουμ. *căciulă* (=σκούφια), βλ. Ν. Ἀνδριώτη, Ἐτυμολ. Λεξ. σ. 99. Σήμερα ἡ γραφικὴ στολὴ τῶν γυναικῶν τοῦ Βελβεντοῦ μὲ τὰ «κατσιούλια» στὸ κεφάλι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες γενικὰ ἐθνικὲς στολές, δὲν εἶναι πιά σὲ χρῆσιν.

ἀπὸ τῆ φράση *uso Marsillia*, ποὺ ἀναφέρει ὁ Α. Τζάρτζανος¹, ἀντέγραψε τὴ σχετικὴ περικοπὴ καὶ τὸ γεγονὸς τὸν ἐνέβαλε σὲ σκέψεις. Τελικὰ ὁμως ἀποκρούει τὴν ἄποψη αὐτή, γιατί λέγει «δέον ν' ἀποδειχθῆ ὅτι τὰ *κρασιὰ Βελβενδοῦ* πῆγαιναν ἀπ' εὐθείας...εἰς *Γαλλίαν* ἢ *Ἑλβετίαν* ἢ *Βέλγιον*, αἱ μόναι *χῶ-ραι* (*sic*) ἔνθα ὀμιλεῖται ἡ *γαλλικὴ γλῶσσα*». Ἀποδίδει τὴν ὁμοίότητα αὐτὴ σὲ ἀπλὴ σύμπτωση καὶ βάζει τὴν ἄποψη τοῦ ἐπιστολογράφου στὸ περιθώριον.

«Δὲν διεκδικῶ, γράφει τελειώνοντας ὁ Γερακάρης, μὲ τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ *H.A.M.* τοῦ 1937 (σελίς 57) γνώμην μου περὶ τῆς αἰτίας καὶ σημασίας τῆς ὀνομασίας «*Βελβενδός*» οὔτε τίτλον ἀθθεντικότητος οὔτε προνομακίην τινὰ προστασίαν τῆς πνευματικῆς ἐργασίας μου, ἀπεναντίας μὲ ἰδιαιτέρη χαρὰ θὰ ἴδω ἀπορριπτομένην τὴν γνώμην μου αὐτὴν μὲ ἱστορικὰ ὁμως γεγονότα καὶ ὄχι, αὐθαίρετως μὲ σπινθηροβόλα λογοπαίγνια ἢ γρίφους».

Τὴν ἴδια χρονιά (1938) δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Γιουκοσλάβο P. Skok σὲ γιουκοσλαβικὸ περιοδικὸ ἢ παρακάτω γνώμη γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ τοπωνυμίου «*Βελβενδός*», ἡ μόνη, ὅπως πιστεύουμε, ποὺ ὑποστηρίζεται σωστὰ καὶ ἀπὸ ἄποψη γλωσσικῆ.

Γράφει λοιπὸν ὁ Skok:

Na otseđku reke Bištrice koju ispitujemo u ovoj studiju, pravi grčki toponimi su ovi: 1. Velvendos «Βελβενδός» naziv koji je nastao za dobi Latinskog carstva u 13 veku. Ime se izvodi od ital. Benevento sasvim pravilno sa fonetskim novogrčkim razvojem suglasničke grupe nt u vd i sa disimilacijom n-n=λ-v)².

(Ἐπὶ τῆς περιοχῆς τοῦ ποταμοῦ Βιστριτσα - Ἀλιάκμονος, μὲ τὴν ὀποιαν καταγινόμεστε στὴ μελέτη αὐτῆ, γνήσια ἑλληνικὰ τοπωνύμια εἶναι τὰ ἑξῆς: 1. Βελβενδός, ὀνομασία ἡ ὁποία γεννήθηκε ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα. Ἡ ὀνομασία αὐτὴ παράγεται ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ Benevento, ἐντελῶς ὀρθά, σύμφωνα μὲ τὴ νεοελληνικὴ φωνητικὴ ἐξέλιξι τῶν συμφώνων ντ σὲ νδ καὶ μὲ τὴν ἀνομοίωσι ν-ν=λ-ν)³.

Τὴ γνώμη αὐτὴ τοῦ P. Skok δέχεται καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Μ. Λάσκαρις. «*Son etymologie*, γράφει ὁ κ. Λάσκαρις, *du nom du Βελβενδός par Benevento est aussi ingénieuse qu' évidente*»⁴. Κρίνοντας τὸ βιβλίον

¹ Α. Τζάρτζανος, Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1932, σ. 145 κέξ., πβ. καὶ *Indogermanische Forschungen* 52 (1934), 185 κέξ.

² P. Skok, *Glas srpske akademije*, τόμ. 176, Beograd 1938, σ. 261.

³ Τὸ κείμενον καὶ τὴ μετάφρασι εἶχε τὴν εὐγενικὴν καλωσύνην νὰ μοῦ τὴ στείλῃ ἀπὸ τὸ Βελιγράδι ὁ φίλος κ. Ι. Παπαδριανός, τὸν ὅποιον εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τὴ θέσι αὐτῆ.

⁴ M. Lascaris, *Survivances dans la toponymie de la Macédoine des «Francs» d' avant et après la IVe croisade*, *Byzantion* τόμ. 23 (1953), 5 κέξ. Ὁ κ. Λάσκαρις

τοῦ κ. Λάσκαρι ὁ καθηγητῆς Στ. Κυριακίδης, στὸ περιοδικὸ «Μακεδονικὰ» (τόμ. 3 [1953-55], σ. 451), γράφει:

«Τὰ τελευταῖα ταῦτα τοπωνύμια ὁ Λάσκαρις συσχετίζει μὲ τὸ ὄνομα τῆς κομποπόλεως Βελβενδὸς καὶ ἀποδέχεται τὴν ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *Benevento* ἐτυμολογίαν, ἣν κατὰ τὸν Λάσκαριν ἔδωσε πρῶτος ὁ Πέτρος Σκόκ εἰς τὴν ἐκτενῆ περὶ τῆς περιοχῆς Σερβίων μονογραφίαν τὸν ἐν *Glas* τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας, 178 (1938). Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές. Τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην προέτεινε πρῶτος ὁ Χαρίσης Μεγδάνης, ὀνομαστὸς λόγιος τῶν ἀρχῶν τοῦ ἸΘ' αἰῶνος. Εἰς τὴν «Ἀπογραφικὴν ἔκθεσιν τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς Μακεδονίας», τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μ. Καλινδέρη, ὁ Μεγδάνης γράφει: «Μία κόμη ὡς τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Σερβίων εἶναι ὁμώνυμος μὲ τὴν ἰταλικὴν πόλιν Βενεβεντόν καὶ κατὰ παραφθορὰν Βενβεντόν...».

Τὴν παραγωγή ἀπὸ τὸ *Beneventum* τῆς Ἰταλίας δέχεται καὶ ὁ ὀνομαστὸς γερμανὸς σλαβολόγος Μ. Vasmer, χωρὶς σχόλια. Ὁ Vasmer στὸ βιβλίον του: *Die Slaven in Griechenland*, θέλοντας νὰ ὑποστηρίξη τὴν παραγωγή τοῦ ὀνόματος Βελζητία ἀπὸ τὸ Βελεγεζιτία γράφει: «*Zum Schwunde des zweiten Vokals in *Bele(ge)zitia*» Βελζιτία *vgl. den Vokalschwund in Βελβενδὸς aus lat. Beneventum*».

Τὸ 1951 ὁ Β. Φάβης στὴν ἐργασία του «Ὁ δυναμικὸς τόνος τῆς βορείου ἑλληνικῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ», ποῦ δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Ἀθηνᾶ», γράφει τὰ ἑξῆς:

«Οὗτος ἡ λέξις διαβατὸς δηλοῦσα τὸ μέρος διὰ τοῦ ὁποῖου δύναται τις νὰ διαβῆ, καθὰ παρ' ἀρχαίοις ἡ λέξις διάβασις, ἀποδοθεῖσα εἰς τοπωνύμιον καὶ ἀπὸ προσηγορικῶν καταστάσα κύριον ὄνομα, ἀπεσπάσθη τοῦ ρήματος διαβαίνω, διάβημα, θὰ διαβῶ καὶ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ καὶ οὕτω γενομένη ἔρμιον τῆς ἐποκλίσεως κατήνησεν εἰς τὸν τύπον Βελβεντός»².

Ὁ Ι. Ἀντωνιάδης δημοσίευσεν τὸ 1952 σειρὰ ἄρθρων στὴν ἐφημερίδα τῆς Κοζάνης «Ἑλληνικὴ Μακεδονία» (σημερινὴ «Ἀντικὴ Μακεδονία») μὲ τὸν τίτλον «Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό»³.

Σχρικὰ μὲ τὸν τύπον τοῦ ὀνόματος τῆς κομποπόλεως εἶδαμε πὼς προτίμησε νὰ γράφῃ: τὸ Βελβενί, ὅπως προφέρεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Κατόπιν ἀναφέρεται στὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος.

παραπέμπει λάθος στὸν 178 τόμον τῆς *Glas* τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας (πβ. καὶ Σ. Κυριακίδης, Μακεδονικὰ 3 [1953-55], 451, ὅπου τὸ λάθος ἵατηρεῖται), ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὸν 176 τόμον, ὅπως ἐξυκρίβωσε ὁ κ. Ι. Παπαδριανός.

¹ Μ. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berl. 1941, σ. 86.

² Β. Φάβη, «Ὁ δυναμικὸς τόνος τῆς βορείου ἑλληνικῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ», Ἀθηνᾶ 55 (1951), 14.

³ Ι. Ἀντωνιάδης, «Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό», Ἐφημερίδα «Ἑλληνικὴ Μακεδονία» 2 Ἰανουαρίου 1952 (Κοζάνη).

τος ἀπὸ τὴν τουρκικὴ λέξι *dervend*, πὸ πρότεινε ὁ Ε. Μπουντώνας, γράφει πὼς αὐτὴ δὲν φαίνεται πιθανὴ «ἀφ' οὗ παραμένει ἀνεξήγητος ἢ προσθήκη τῆς καταλήξεως -ντό. Ἐὰν ἐπρόκειτο, λέγει, νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν τὴν καταγωγὴν τῆς λέξεως, τότε μᾶλλον θὰ ἠμποροῦσε νὰ υποστηριχθῆ ἢ προελεύσις τῆς ἀπὸ τὴν σύνθετον τουρκικὴν λέξιν Βε λ β ε λ ε ν τ α γ ὸ ν, β ο ἦ ν, ρ ὄ χ θ ὸ ν, ἀντιστοιχοῦντα πλήρως πρὸς τὸν ἦχον τῶν κατερχομένων ἀφθόνων ὑδάτων πέριξ καὶ ἐντὸς τῆς κομποπόλεως. Ἄλλ' ἀμφοτέραι αὐταὶ αἱ ἐκδοχαὶ ἀποτελοῦν ἀπλὰς καὶ μόνον ὑποθέσεις».

Τῇ γνώμῃ τοῦ Α. Μ π ο ὑ τ ο υ ρ α², πὸ ἀνάγει τὴν ὀνομασία τῆς κομποπόλεως ἐπίσης στὸ λατινικὸ τοπωνύμιον *Beneventum*, τὴ θεωρεῖ ὄχι ἀπολύτως πειστικὴ, ἂν καὶ πιστεύει ὅτι «δὲν εἶναι ἀπρόσφοροι αἱ ὀνομασῖαι ἑλληνικῶν πόλεων ἢ κομῶν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν», καὶ ἀναφέρει τέτοιες τὴν *Καισαριά*, *Δομένικον* (*Domenicus*), *Μιλόγουστα* (*Miles Augustae*) κ.λ.π. Ἐναφέρει μάλιστα πὼς τῇ γνώμῃ αὐτῇ ὑποστήριξε ὁ Κοζανίτης Χ. Μεγδάνης καὶ παραπέμπει στὴν ἐκδοσὴ τοῦ χειρογράφου ἀπὸ τὸν Φιλόλογο Μ. Καλινδέρη. «Ὁ Μεγδάνης, γράφει, ὀνομάζει τὴν κομποπόλιν μας *Βενβεντόν*. Ἐὰν τοιαύτη ὀνομασία ἠλήθευεν ἀπαντῶσα ἐν χρήσει εἰς τοὺς προγενεστέρους κατοίκους τῆς κομποπόλεως, τότε ἡ καταγωγὴ τῆς ὀνομασίας ἀπὸ τὸ *Beneventum* θὰ ἀπέκτα ἀσφαλῶς μέγιστον κύρος. Ἀλλὰ τοιοῦτὸν τι δὲν συμβαίνει. Ἀντιθέτως ὁ Μελέτιος φερ³ εἶπεν εἰς τὴν *Γεωγραφίαν* του (1728) ἀποκαλεῖ τὴν κομποπόλιν *Βελβενδὸν* (γρ. Βελβεδὸς) καὶ ὄχι *Βενβεντόν*...». Προσθετὴ ἐπίσης ὅτι ὁ Δ. Μπίρδας στὴ διατριβὴ του τὸ 1830 καὶ διάφορα ἔγγραφα τῆς βιβλιοθήκης Κοζάνης ἀναφέρουν *Βελβενδὸς* καὶ ὄχι *Βενβεντόν*. «Παραμένει συνεπῶς ἀνικανοποίητος ἢ προσπάθεια πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς προελεύσεως τῆς ὀνομασίας του»³.

Ὁ κ. Ε. Μ π ο υ ν τ ὶ ὄ ν α ς, ἀνεμῖος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβούλου, σὲ δημοσιεύμα⁴ του στὸ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ ἔτους 1954⁴, γράφει τὰ ἑξῆς:

«Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐκινήθη ἡ περιέργεια πολλῶν ὡς πρὸς τὸ πόθεν παράγεται ἡ λέξις «Βε λ β ε ν τ ὸ» (ὅπως λέγεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους⁵ καὶ ὄχι ὡς γράφεται εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς χάρτας «Βε λ β ε ν δ ὸ ς») καὶ ἐγεν-

¹ Τῇ λ. *selvele* βρῆκα στὸ Turkish-English Dictionary τοῦ H. C. H o n y καὶ F a h i r I z (Oxford 1958) μὲ τὴ σημασία *outcry* (=κραυγὴ), λέξι ὁμοῦ ἐνταῦθ δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ.

² Δυστυχῶς χωρὶς παραπομπή.

³ I. Ἄ ν τ ω ν ι ἄ δ ο υ, Τὸ δροσόλουστο Βελβεντό, ὁ.π.

⁴ Ε. Μ π ο υ ν τ ὶ ὄ ν α ς, Ἱστορικὰ τοῦ Βελβεντοῦ ἐκ παλαιῆς μεμβράνης, ὁ.π. σ. 109 κέξ.

⁵ Ὅπως εἶδαμε οἱ κάτοικοι προφέρουν: τοῦ *Βιλβινδό*, ἀλλὰ φυσικὰ ἢ ἀπόδοσις στὴ νεοελλ. κοινὴ εἶναι *Βελβεντό*.

νήθη τὸ ἐρώτημα μήπως εἶναι ξενική. Ὑποπτεύθησάν τινες ὅτι παρήχθη ἀπὸ λατινικὴν ὀνομασίαν καὶ εἰδικότερον ἀπὸ τὰς λέξεις «Benevendum» ἢ «Belvedere». Παραθέτοντας ὕστερα ὅσα ἔγραψε σχετικὰ ὁ θεῖος του, συνεχίζει: «Ἀσχοληθεὶς καὶ ἐγὼ ἄλλοτε περὶ τὴν προέλευσιν τῆς λέξεως «Βελβεντό» ἐξήτασα τὰς ἀνωτέρω ἐκδοχὰς καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἱκανοποιήθην ἀπὸ τὰς εἰκασίας περὶ τῆς παραγωγῆς ταύτης ἀπὸ τὰς λατινικὰς λέξεις Benevendum ἢ Belvedere οὔτε δὲ πολὺ περισσότερο ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως dervend. Καὶ τοῦτο διότι ἡ κοιλὰς αὐτῆς ἀρχαίας Ἑλιμείας, εὐανδρωτάτης Μακεδονικῆς ἐπαρχίας, κατοκεῖτο ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστόν. Τὰ εἰς τὴν περιοχὴν ἐγκατεσπαρμένα ἐκκλησίδια, τινὰ τῶν ὁποίων εἶναι πρὸ τοῦ δεκάτου μ.Χ. αἰῶνος, μαρτυροῦν ὅτι ἡ περιοχὴ κατοκεῖτο πολὺ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Τούρκων». Συνεχίζοντας ἀναφέρεται ὁ συγγραφεὺς στὶς δυὸ ἀρχαῖες πόλεις τῆς Πιερίας Φυλακαὶ καὶ Βάλαι (γρ. Οὐάλλαι), πού ἀναγράφουν πολλοὶ συγγραφεῖς, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Στράβων καὶ ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος. Ποῦ βρίσκονταν οἱ πόλεις αὐτὲς μέχρι στιγμῆς οἱ ἐπιστήμονες δὲν μπόρεσαν νὰ καθορίσουν μὲ βεβαιότητα, γιατί στὴν περιοχὴ ὑπάρχουν παντοῦ σκορπισμένα παλιὰ εἰρεῖνια οἰκισμῶν, τειχῶν καὶ φρουρίων. Γιὰ τὶς Φυλακὲς πιθανότερη εἶναι ἡ γνώμη, πὼς βρίσκονταν κοντὰ στὰ σημερινὰ Σέρβια, γιατί πιστεύουν πὼς τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι ἡ λατινικὴ μετάφρασίς τους¹. Τὶς Βάλαις (Οὐάλλαι) οἱ ἀρχαιολόγοι τὶς τοποθετοῦν ἄλλοι στὴ Βεργίνα² κοντὰ στὴ Βέροια καὶ ἄλλοι στὸ χωριὸ Βουβάλα κοντὰ στὴν Ἐλασσόνα.³

Στὸ Ἅγιον Ὄρος ὁμοῦς ὁ κ. Μουντώνας, στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, βρῆκε ἓνα χάρτη σὲ μεμβράνη, πού σχεδιάστηκε ἀπὸ κάποιον Ἀλεξαντρινὸ Ἀγαθοδαίμονα τὸν Ε' αἰ. μ.Χ. μὲ βάση τὰ Γεωγραφικὰ τοῦ Στράβωνος καὶ τὴν Ὑφήγησιν τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου καὶ πού ἀντιγράφηκε ἀπὸ ἄγνωστο τὸ 976 ἢ τὸ 996. Στὸ χάρτη αὐτὸν οἱ Ββάλαι (ἔτσι γραμμένες στὸ χάρτη) εἶναι τοποθετημένες στὰ ἀνατολικά τῶν Φυλακῶν.

Ἐπειδὴ σὲ ἓνα ἀνατολικὸ σημεῖο τοῦ σημερινοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῶν ὑποτιθεμένων Φυλακῶν, στὴ σημερινὴ τοποθεσία «Μπράβας» κοντὰ στὸν

¹ Μ. Μαλούτα, Τὰ Σέρβια, Ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐπισκόπηση, Θεσσαλονίκη 1956, σ. 20 κέξ.

² Βλ. Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus, Realencyclopädie, Zweite Reihe, Stuttgart 1955, τόμ. VIII, Α1, σ. 278, στή λ. Vallae, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Kierpert (FOA XVII) τοποθετεῖ τὴν πόλη (μὲ ἐρωτηματικὸ) στὶς βόρειες πλαγιεὶς τῶν Πιερίων ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Βέροια.

³ Α. Κεραμοπούλου, Ἱστορικὴ Γεωγραφία - Volustana-Βάλαις στενά, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 6 (1931), σ. 314. Τοῦ Ἰδίου, Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ Σαρανταπόρου, Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας 1932, σ. 67-69.

Ἐλιάκμονα, βρέθηκαν ἐρείπια ἀρχαίου οἰκισμοῦ (σήμερα ὑπάρχει ναῖσκος καὶ μιὰ πλάκα μὲ ἀνάγλυφα τρία πρόσωπα), εἰκάζει ὁ κ. Μπουντώνας ὅτι ἐκεῖ πρέπει νὰ ὑπῆρχαν οἱ ἀρχαῖες *Βάλαι* (ὄχι στὴ Βεργίνα) καὶ ὅτι τὸ Βελβεντό εἶναι νεώτερος συνοικισμὸς τῆς ποῦ κτίστηκε, γιὰ ἄγνωστους λόγους, ἀργότερα καὶ πιθανόν, λέγει, νὰ ὀνομάστηκε ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς λατινικὰ ὑπ' ἀριθ. δύο *Βάλαι*, δηλαδὴ *Walaе duo*, ποῦ μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε *Ββαλλεντό* (ἢ καὶ ἀπὸ τύπο *Βουβαλεντό*) καὶ «ἀργότερον κατ' ἀναγραμματισμὸν καὶ ἀλλαγὴν προφορᾶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ἔφθασε μέχρις ἡμῶν ὡς *Βελβεντό*». «Εἶμαι ἐπομένως ὑπερβέβαιος, γράφει ὁ κ. Μπουντώνας, ὅτι τὸ σημερινὸν *Βελβεντό* εἶναι ἡ ἀρχαία ἐκείνη πόλις τῶν *Μακεδόνων* τῆς Ἑλιμείας *Wallaedo* ἢ (*Ββαλεντό*)».

Τὸν ἄλλο χρόνον ἕνας ἄλλος ἐρασιτέχνης ἐτυμολόγος ὁ κ. Σ. Λιιάκος, συνταξιούχος στρατιωτικὸς, στὴ στήλη «Ὁ Βόρειος» τῆς ἐφημερίδας «Μακεδονία» τῆς Θεσσαλονίκης, προσπαθώντας νὰ ἀποδείξῃ βλάχικα πολλὰ σημερινὰ τοπωνύμια τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἔγραφε τὰ ἑξῆς:

«*Βλαχόφωνοι καὶ μόνο Κοζανίτες ἄλλως τε, μποροῦσαν νὰ λένε σιόπτ(ου)* (κατὰ *Λιούφην Σιοπωτὸν*) μιὰ βρύση τους, *σκ'ρκα* (κατὰ *Λιούφην σκρίκα*) ἕνα ἀπόκρυφο φρούδι τοῦ πετρόβουνου τους, *σουββάλα* ἢ *σ' φοάλια* (κατὰ *Λιούφην Σιούφλια* ἢ *Ζιούβλια*) μιὰ ἐδαφικὴ πτυχὴ, ἕνα κοίλωμά τους, *τσιάμβρα* (κατὰ *Λιούφην Τσιάμρα* καὶ *Ζαμίρα*) ἕνα μικροχειμάρρο κ.λ.π. Τέτοιοι ἐπίσης μποροῦσαν νὰ καθιερώσουν τὶς τοπωνυμίες *Σέρβια* (ἀπὸ τὸ *Τσέρβι* δούρωμα, κλεισοροδιάβασις) *Βελβενδὸς* (ἀπὸ τὸ *βάλ-βαβδώσου* αλώννας-ὑδατῆρος) κ.λ.π.»¹.

*
**

Προσπάθησα νὰ παραθέσω ἐπίτηδες τὶς γνώμες ὄλων, ὅσοι κατατιάστηκαν μὲ τὸ θέμα τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τῆς κωμοπόλεως, γιὰ νὰ δείξω κοντὰ στὰ ἄλλα καὶ τὸ πόσο ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀγαποῦμε τὰ ἐτυμολογικὰ θέματα² καὶ καταπιανόμεστε μὲ ζήλο ὄλοι, εἰδικοί καὶ μὴ εἰδικοί, φτάνει νὰ ποῦμε τὴ γνώμη μας, ποῦ πολλὲς φορὲς μὲ φανατισμὸ ὑποστηρίζουμε. Κι ὑπάρχουν περιπτώσεις ποῦ πετυχαίνουμε. Ἐχουμε παραδείγματα ποῦ στὴν Ἐπιστῆμη γενικὰ ἐρασιτέχνες ἔλυσαν προβλήματα, στὰ ὁποῖα οἱ εἰδικοί παιδεύονταν χρόνια. Αὐτὸ ὅμως θὰ ἦταν καλὸ νὰ γίνεται ὡς ἕνα σημεῖο, ὥστε νὰ μὴ φτάνουμε στὰ ὅρια τοῦ γελοίου. Γιατὶ καὶ οἱ παρόμοιες περιπτώσεις, ὅπως ἐκεῖνες κατὰ τὶς ὁποῖες τὸ *ἀγαπᾶν* ἐτυμολογεῖται ἀπὸ

¹ Ἐφημερίδα «Μακεδονία» Θεσσαλονίκης, 1 Νοεμβρίου 1955, σ. 2.

² Πβ. Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἐντίστοιχα ἐκφραστικὰ μέσα τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς, Ἑλληνικά 15 (1957), τιμητικὸς Σωκρ. Β. Κουγέα, Ἀνάτυπο, σ. 1 κέξ. «Ἡ ἐτυμολογία τραβοῦσε πολὺ περισσότερο τοὺς ἐρασιτέχνες τῶν γλωσσικῶν ἐρευνῶν, γιατί οἱ ἐρασιτέχνες πάντοτε ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ πῶς εὐχάριστα, τὰ πῶς ἐντυπωσιακὰ θέματα κάθε ἐπιστῆμης, καὶ τέτοιο θέμα στὴ Γλωσσολογία εἶναι ἡ ἐτυμολογία».

τὸ ἄγειν τὸ πᾶν¹, μὲ τις ὁποῖες μᾶς διασκεδάζουν τὰ μεσαιωνικά ἐτυμολογικά, δὲν σπανίζουν.

Δὲν ξέρω ἂν, ἐκτός ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀνέφερα, ὑπάρχει καὶ ἄλλος ποὺ διατύπωσε τὴ γνώμη του γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ ἀρχὴ τοῦ τοπωνυμίου «Βελβεντό».

Πάντως σχετικὰ μὲ τις γνώμες αὐτῶν ποὺ ἀναφέραμε, παρατηροῦμε πὼς οἱ περισσότεροὶ δὲν ἀναφέρουν τις προηγούμενες ἐτυμολογίες γιὰ νὰ τις συζητήσουν ὕστερα, ἀλλὰ παραθέτουν ἀμέσως τὴ γνώμη τους. Παρατηροῦμε ἐπίσης πὼς οἱ Χ. Μεγδάνης, Α. Παπαγεωργίου, Α. Γερακάρης, Ρ. Skok (καὶ Α. Μπούτουρας) καὶ Μ. Vasmer, ἀνεξάρτητα ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, προτείνουν τὴν ἴδια ἐτυμολογία. Ὅτι τὸ «Βελβεντό» εἶναι ὁμόνυμο μὲ τὸ «Beneventum», πόλη τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας Σαμνίτιδος.

Ὅπως εἶδαμε, ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου τῆς Κοζάνης καὶ ὁ Α. Παπαγεωργίου στηρίζουν τὴ γνώμη τους στὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἄλλα τοπωνύμια μὲ λατινικὲς ρίζες βρίσκονται στὴν περιοχὴ αὐτὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Ὁ Α. Γερακάρης στηρίζεται ὄχι μόνο στὸ γεγονός αὐτό, ἀλλὰ καὶ στὸ ὅτι στὸ Βελβεντό σώζονται σήμερα λατινικὲς λέξεις μαζί μὲ μιὰ παιδικὴ ἀρίθμηση ποὺ μοιάζει μὲ τὴ λατινικὴ, κι ἀκόμα ὅτι ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ γάμου πᾶν Βελβεντινῶν ἔχουν ὁμοιότητα μὲ ἦθη καὶ ἔθιμα ρωμαϊκοῦ γάμου.

Ὁ Ρ. Skok στηρίζεται σὲ γλωσσικὰ κριτήρια².

Οἱ ὑπόλοιπες γνώμες μένουν ἀπομονωμένες, χωρὶς δεῦτερο συνήγορο ἢ κάθε μιὰ.

Τὶς τελευταῖες δὲν θὰ τις ἀπορρίψουμε γιὰ τὸ λόγο καὶ μόνο ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τις διατύπωσαν δὲν ἦταν «εἰδικοί». Εἶναι φανερό ὁμῶς ὅτι δὲν στηρίζονται οὔτε σὲ ἱστορικὲς μαρτυρίες οὔτε κἀν στοὺς στοιχειώδεις γλωσσολογικοὺς νόμους. Σὰν εἰκασίες οἱ περισσότερες ἢ φανταστικὰ πλάσματα καὶ «σπινθηροβόλα λογοπαίγνια», ὅπως σωστὰ τις χαρακτήρισε ὁ Α. Γερακάρης, δὲν χρειάζεται, νομίζω, νὰ ξανασυζητηθοῦν ἐδῶ.

Ὁ μοναδικὸς εἰδικός, ὁ μακαρίτης Ε. Μπουντώνας, ἐνῶ προσπάθησε νὰ ἐτυμολογήσῃ τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν τουρκικὴ λέξη *dervend*, στηριζόμενος, πολὺ σωστά, στοὺς φωνητικοὺς νόμους τοῦ ἰδιώματος, εἶδε ὕστερα πὼς αὐτὸ ἦταν ἀδύνατο, γιατί ἔμενε ἀνεξήγητη ἡ τονισμένη κατάληξη -τὸ τοῦ ὀνόματος. Γι' αὐτὸ ἀργότερα στὸ περιθώριο ἐνὸς ἀντιτύπου τοῦ βιβλίου

¹ Etymologicum Magnum (Ἐτυμολογικὸν τὸ Μέγα ἦγουν ἡ μεγάλη Γραμματικὴ), ἐκδ. Sylburgii, Lipsiae 1816, στ. 5, «ἀγάπη, παρὰ τὸ ἄγειν τὸ πᾶν...», πβ. Etymologicum Gudianum, ἐκδ. Loysius de Stefani, Lipsiae 1920, στ. 7.

² Τοῦ Α. Μπούτουρας ἡ γνώμη, ποὺ ἀναφέρει ὁ Ι. Ἀντωνιάδης ὅτι ἀνήκει στοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὸ Beneventum, δὲν ξέρω ποῦ ἔχει δημοσιευθῆ.

του, πού είχε την καλωσύνη νά μου δώση ὁ ἀνεπιός του καὶ σεβαστὸς φίλος κ. Ε. Μπουντώνας, ἔγραψε μὲ μελάνη τὴ φράση: *ἀλλὰ τὸ - τό;*

Τὴ δυσκολία αὐτὴ τὴν πρόσεξε, ὅπως εἶδαμε, καὶ ὁ Ι. Ἀντωνιάδης (δ. π., σ. 186).

Περίεργο εἶναι πὼς δὲν δέχεται ὁ Μπουντώνας ἢ τουλάχιστο δὲν συζητεῖ τὴν παραγωγή ἀπὸ τὸ *Beneventum* - *Βεβεβεντόν*. Δὲν τὴν ἤξερε ἄραγε; Ποιὲς ὅμως ἄλλες ἐτυμολογίες νά ὑπονοῆ, ὅταν γράφει «*Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ λέγονται μὲν πολλὰ*»;¹

* *
*

Τὸ ὅτι ἡ ὀνομασία «*Βιλβινδό*» (*Βελβεντό*, *Βελβενδός* κ.λ.π.) προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ τοπωνύμιον *Beneventum* - πού τὸ παράγουν ἀπὸ τὴ λατινικὴ φράση: *bonus eventus* = καλὴ τύχη, μοίρα -² καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν ἐξελληνισμένον τοῦ τύπου *Βεβεβεντός* (*Βεβεβενδός* καὶ *Βεβεβεντόν*), δὲν πρέπει νομίζω νά ὑπάρξῃ καμιά ἀμφιβολία.

Κοντὰ στὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἀνέφεραν ὅσοι ὑποστήριξαν τὴν παραγωγή αὐτῆ, ἄς προστεθοῦν καὶ τὰ ἀκόλουθα.

Ρητὴ μαρτυρία, πού νά λέγῃ ὅτι τὸ *Βελβεντό* τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ὀνομάστηκε πράγματι κατὰ τὸ *Βεβεβέντο* τῆς Ἰταλίας, δὲν ὑπάρχει, ὅπως δὲν ὑπάρχει καμιά μαρτυρία καὶ γιὰ τὰ τόσα ὅμοια προελληνικά τοπωνύμια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Καὶ ὅμως ἡ γλωσσικὴ τους μόνο ὁμοιότητα εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νά μᾶς πείσῃ πὼς ὁ ἴδιος λαὸς τὰ μετέφερε ἀπὸ τὴ μιὰ χώρα στὴν ἄλλη καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη σήμερον τὸ δέχεται ἀνεπιφύλακτα. *Κύμη*³ ἔχουμε στὴν Εὐβοία καὶ στὴν Καμπανία τῆς Ἰταλίας. Στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς οἱ Ἕλληνες μετανάστευσαν ὀνόμασαν πολλὰς πόλεις μὲ ἑλληνικὰ ὀνόματα ἑλληνικῶν πόλεων⁴. Τὸ ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ Ἀγγλοὶ.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ τὶς λατινικὲς λέξεις πού λήγουν σὲ *-um* τὶς δέχτηκε ἡ Ἑλληνικὴ μὲ τὴν κατάληξιν *-ον*, ὅπως π.χ. τὴ λατινικὴ *duracinum* πού ἔγινε στὰ Ἑλληνικὰ *δωράκινον* καὶ ὕστερα *ροδάκινο* ἢ τὴ λατινικὴ λέξις *hospitium* πού ἔγινε στὰ Ἑλληνικὰ *ὀσπίτιον* καὶ ὕστερα *σπίτι* κ.λ.π. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ λατινικὸ τοπωνύμιον *Beneventum* ἔγινε στὰ Ἑλληνικὰ *Βεβεβέντο(ν)*⁵, Ἀπὸ τὸν τύπον αὐτὸν προήλθαν οἱ τύποι *Βεβεβεν-*

¹ Ε. Μπουντώνας, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βεβεβεντοῦ, δ.π., σ. 5.

² Βλ. Enciclopedia Italiana, Istituto Giovanni Treccani, Milano 1930, τόμ. VI, σ. 629.

³ Στὴν Ἰταλία Cuma (Cumae). Ἄρχ. *Κύμη* ἐπίσης ἔχουμε καὶ στὴ Μ. Ἀσία.

⁴ Μ. Τριανταφυλλίδης, Τὰ ἑλληνικὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, Ἑλληνικὰ 12 (1953), 328.

⁵ Πβ. Μελετίου, Γεωγραφία, δ.π. II, 191.

τὸς καὶ *Βενεβενδός*, ὅπως προῆλθε ἀπὸ τῆς Κύπρου τὸ λατινικὸ τοπωνύμιον *castellum Buffeventum* τὸ ὄνομα *Βουφαβέντον*, ποῦ σώζεται σήμερα στὴ μεγαλόνησο.¹

Μᾶς σώθηκαν μεταγενέστερα καὶ βυζαντινὰ κείμενα, ὅπου τὸ *Beneventum* τῆς Ἰταλίας μεταγράφηκε στὰ Ἑλληνικὰ ὅπως προφερόταν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἢ ἀπὸ ὄσους μιλοῦσαν καὶ ἔγραφαν τὰ Ἑλληνικὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἄς δοῦμε μερικά.

Ὁ Στράβων ὀνομάζει τὸ *Beneventum* *Βενεουεντόν*² (γεν. *Βενεουεντοῦ*³ αἰτ. *Βενεουεντόν*)⁴.

Ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (500 μ.Χ.·) γράφει: «*Βενεβεντός, χωρίον Διομήδους ἐν Ἰταλίᾳ· οἱ δὲ ὅτι κτίσμα Διομήδους ἢ καὶ Μαλοεντός ἐλέγετο· τὸ Ἑθνικὸν Βενεβεντίνος ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Καμπανίας διὰ τοῦ δ⁵, ἧς τὸ Ἑθνικὸν Βενεβενδέως*»⁶.

Στοὺς Συνεχιστὰς τοῦ Θεοφάνη διαβάζουμε: «*Τὸν δὲ Σολδάνον ἐκεῖνον καὶ τὸν ἕπ' αὐτὸν λαὸν τῶν Ἀγαρηνῶν ὁ ῥήξ Φραγγίας ἀναλαβόμενος ἐν Καπύῃ ἀπήγαγεν. Ταύτης γὰρ αὐτὸς ἤρχεν ἔτι καὶ προσέτι Βενεβενδοῦ*...»⁷, «*ἐπεξηγητέον καὶ ὅσα μεταξὺ τοῦ ῥηγὸς Φραγγίας καὶ Σολδάνου τοῦ Ἀφρικῆς ἀμυρᾶ καὶ τῶν οἰκητόρων Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ συνέβη καταπραχθῆναι*...»⁸, «*Οἱ τῶν κάστρων Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ παρεγίνοντο ἄρχοντες*...»⁹.

Καὶ ὁ Σουΐδας ἐπίσης (10ος αἰ. μ.Χ.) γράφει: «*Βενεβεντός ὄνομα πόλεως Καλαβρίας, ἣν κτίζει Διομήδης· εἰς γὰρ τὸν ἀπόπλον καταχθεῖς εἰς τὰ ἴδια οἶκ ἐδέχθη, ἀλλὰ ἀπῆλθεν εἰς Καλαβρίαν καὶ κτίζει πόλιν, ἣν ἐκάλεσεν Ἀργυρίπην, τὴν μετονομασθεῖσαν Βενεβεντόν*»¹⁰.

Ὁ Μελέτιος (1728) τὸ μεταγράφει «*Βενεουέντον κοινῶς Βενεβέντο*»¹¹, ἐνῶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης τὸ ὀνομάζει *Βενεβεντόν*¹².

¹ Bl. H. und R. Kahane, *Italienische Ortsnamen in Griechenland*, Athen 1940, σ. 22.

² Στράβωνος, Γεωγραφικά 5, 249.

³ Στὸ ἴδιο 6, 282.

⁴ Στὸ ἴδιο 6, 283.

⁵ Δηλαδή: *Βενεβενδός*.

⁶ *Stephanī Byzantīi, Ethnicorum quae supersunt*, (Ἐκ τῶν Ἑθνικῶν Στεφάνου κατ' ἐπιτομήν), Berolini 1849, σ. 162.

⁷ *Theoph. Continuati* 293, 21 (ἔκδ. Βόννης).

⁸ Στὸ ἴδιο 294, 5.

⁹ Στὸ ἴδιο 695, 6.

¹⁰ *Suidae Lexicon*, ἔκδ. Bekker, Βερολίνο 1854, σ. 219.

¹¹ Μελετίου, Γεωγραφία, ὀ.π. II, 191.

¹² Μ. Κάλινδέρη, Γραπτὰ μνημεῖα, ὀ.π., σ. 18.

Ἄ τ ο ν ι σ μ ὸ ς σ τ ῆ λ ῆ γ ο υ σ α Β ε ν ε β ε ν τ ὸ ς κ α ι ὄ χ ι Β ε ν ε β ἔ ν τ ο (ν) ὄ ᾶ π ῑ ῑ π ε ι ν ᾶ ὄ φ ε ῖ λ ε τ α ι σ ῆ ἄ ν α λ ο γ ῖ α .

Ἄ ζ ῖ ζ ε ι ν ο μ ῖ ζ ῶ ν ᾶ σ η μ ε ῖ ὄ σ ο υ μ ε π ὶ ὡ ς κ α ι τ ὸ *Otranto* (ἄ ρ χ . Ἐ δ ρ ο ῦ ς)¹ τ ῆ ς κ ᾶ τ ῶ Ἰ τ α λ ῖ α ς τ ὸ π ρ ο φ ἔ ρ ο υ ν ο ῖ ἑ λ λ η ν ὄ φ ῶ ν ο ι κ ᾶ τ ο ῖ κ ο ι τ ῆ ς π ε ρ ῖ ο χ ῆ ς τ ο ῦ Σ α λ ἔ ν τ ο ῦ ἄ κ ὸ μ α κ α ι σ ῆ μ ε ρ α τ ὸ *Derento*², (γ ε ν . *tu Derentù*)³.

Ἐ τ σ ι σ ῆ τ ρ α γ ο ῦ δ ῖ α τ ῆ ς π ε ρ ῖ ο χ ῆ ς τ ο ῦ Σ α λ ἔ ν τ ο ῦ , π ο ῦ δ η μ ο σ ῖ ε υ σ ε ὁ *Domenicano Tondi*, δ ῖ α β ᾶ ζ ο υ μ ε :

*Mamma! Tuse chiatiere pu travudisa;
In' ola axinnu, in' oles fantasie
Diava to Derentò ce ta Choria-ma,
De fotines evriski' de Marie*⁴

*Stin xenia pu me cratenni
I clostella-mu ise sù
Ce me denni, ce me denni
stin Grikia tu Derentù*⁵

Τ ῆ σ τ ρ ο φ ῆ α ὔ τ ῆ μ ε τ α γ ρ ᾶ φ ε ι ὁ Π . Κ α λ ο ν ᾶ ρ ο ς ἑ λ λ η ν ῖ κ ᾶ ἔ τ σ ι :

*Σ τ ῆ ν ζ ε ν ῖ α π ο ῦ μ ῆ κ ρ α τ α ῖ ν ε ι
ἠ κ λ ω σ τ ἔ λ λ α μ ο υ ε ῖ σ α ι σ ο ῦ
κ α ι μ ῆ δ ἔ ν ε ι , κ α ι μ ῆ δ ἔ ν ε ι
σ τ ῆ ν Γ ρ η κ ῖ α τ ο ῦ Δ ε ρ ε ν τ ο ῦ*⁶

Ἄ π ' α ὔ τ ὸ λ ο ῖ π ὸ ν τ ὸ Β ε ν ε β ε ν τ ὸ ν τ ῆ ς Ἰ τ α λ ῖ α ς ε ῖ ν α ι φ α ν ε ρ ὸ ὅ τ ι π ρ ο ἔ ρ χ ε τ α ι κ α ι τ ὸ Β ε λ β ε ν τ ὸ τ ῆ ς Μ α κ ε δ ο ν ῖ α ς .

Ἡ ἄ π ο β ο λ ῆ τ ο ῦ ε Β ε ν ε β ε ν τ ὸ ς > Β ε ν β ε ν τ ὸ ς ε ῖ ν α ι κ α ν ο ν ῖ κ ῆ σ ῖ μ φ ῶ ν α μ ῆ

¹ Ἀ π ὸ τ ὸ ν τ ὶ π ο *Hydruntum*, β λ . Μ . - Ν . B o u i l l e t , Dictionnaire universel d' Histoire et de Geographie, Paris ἄ . ἔ . σ τ ῆ λ . *Otranto*, π β λ . *Tarentum* = Τ ᾶ ρ α ς , π β λ . P . K r e t s c h m e r , Sprache: Einleitung in die Altertumswissenschaft τ ὶ ν Α . G e r c k e κ α ι E . N o r d e n , Leipzig 1923, τ ὶ μ . I, φ ὶ λ λ . 6, 7, σ . 468-9. F . S k u t s c h - E . Σ κ ᾶ σ σ η , Ἐ π ῖ τ ο μ ο ς ε ῖ σ α γ ω γ ῆ ε ῖ ς τ ῆ ν Λ α τ ῖ ν ῖ κ ῆ ν γ λ ὶ ὡ σ α ν , Ἐ π . Ἐ π ε τ . Φ ῖ λ ο ς . Σ χ ο λ . Π α ν ε π ῖ σ τ η μ ῖ ο ῦ Ἀ θ η ῶ ν 1953-1954 κ α ι 1954-1955, Ἀ θ ῆ ν α ι 1955, (Ἀ ν ᾶ τ υ π ὸ ν) , σ . 79. R . K ü h n e r , Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache, Hannover 1912, σ . 491.

² *Domenicano Tondi*, Glossa, la lingua greca del Salento, Noci 1935, σ . 128.

³ Σ τ ὸ ἴ δ ῖ ο , σ . 126, 128.

⁴ Σ τ ὸ ἴ δ ῖ ο , σ . 128.

⁵ Σ τ ὸ ἴ δ ῖ ο , σ . 126.

⁶ Π . Π . Κ α λ ο ν ᾶ ρ ο υ , Μ ε γ ᾶ λ ῆ Ἑ λ λ ᾶ ς , Ἀ θ ῆ ν α ι 1944, σ . 29 « Γ ρ η κ ῖ α λ ῔ γ ε τ α ι ἠ ἑ λ λ η ν ὄ φ ῶ ν η π ε ρ ῖ ο χ ῆ τ ο ῦ Σ α λ ἔ ν τ ο ῦ , κ α ι Δ ε ρ ε ν τ ὸ ὄ ν ο μ ᾶ ζ ε τ α ι σ τ ῆ Σ α λ ε ν τ ῖ ν ῆ δ ῖ ᾶ λ ε κ τ ο , τ ὸ Ὀ τ ρ α ν τ ο , δ η λ ᾶ δ ῆ ἠ μ ε σ α ῖ ω ν ῖ κ ῆ π ὶ λ ῖ ς τ ο ῦ Ἐ δ ρ ο ῦ ν τ ο ς », π β . Δ . Π α λ ο ῦ μ π ο υ , Π ε ρ ῖ τ ῆ ς ἔ ν τ ῆ ν ο τ ῖ φ Ἰ τ α λ ῖ ᾶ Ἑ λ λ η ν ο σ α λ ε ν τ ῖ ν ῆ ς ἄ π ο ῖ κ ῖ α ς , Ἀ θ ῆ ν α ι 1896, σ . 9.

τὸ γνωστὸ γλωσσολογικὸ νόμο τοῦ Kretschmer, τῆς ἀνομοιοτικῆς δηλαδὴ ἀποβολῆς τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὰ δύο ἄτονα ὁμοια φωνήεντα, ποὺ τὰ χωρίζει ὑγρὸ ἢ ἔρρινο¹ (πβ. καὶ Vasmer, παραπ. σ. 185).

Ἡ τροπὴ τοῦ ν σὲ λ Βελβεντός > Βελβεντός ἢ Βελβεντό(ν) > Βελβεντό(ν) εἶναι ἐπίσης κανονικὴ σύμφωνα μὲ τὸ γλωσσικὸ φαινόμενο τῆς ἀνομοιώσεως ν-λ=λ-ν², ὅπως πολὺ σωστά ὑποστήριξε καὶ ὁ Γιουκοσλάβος P. Skok (βλ. παραπ. σ. 184).

Ὁ τύπος τοῦ Βιλβινδό προέρχεται κανονικὰ ἀπὸ τὸν τύπο τὸ Βελβεντόν μὲ τὴν ἀποβολὴ τοῦ -ν καὶ τὴ γνωστὴ κώφωση τῶν ἄτονων ε καὶ ι σὰ βόρεια νεοελληνικὰ ἰδιώματα.

Οἱ τύποι Βενεβεντός (λατινικῆς πόλεως) καὶ Βελβενδός (ἐλληνικῆς) δηλαδὴ μὲ -ς καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ ἄρθρου ὀ καὶ ἡ πρέπει νὰ προήλθαν ἀναλογικὰ, γιὰ μὲν τὸ ἡ ἀπὸ φράσεις ὅπου προηγούνται οἱ λέξεις πόλις, κόμη ἢ κομόπολις π.χ. εἰς τὴν κόμην Βεν(ε)βεντόν (ὄπου ἡ αἰτιατικὴ δὲν δῆλωνε καθαρὰ τὸ γένος) καὶ ὕστερα ἡ κόμη Βεν(ε)βεντός, ἢ εἰς τὴν Βεν(ε)βεντόν (ἐνν. κόμην) καὶ ὕστερα ἡ Βεν(ε)βεντός (πβ. καὶ ἀρχ. ἑλλ. ἡ πόλις ὁ Κόρινθος καὶ ὕστερα ἡ Κόρινθος³, γιὰ δὲ τὸ ὀ ἀπὸ τὴν κατάληξιν -ος τῆς ὀνομαστικῆς κατὰ τὰ ἡ ἄμμος-ὀ ἄμμος⁴ κ.λ.π.

Ἄξιοσημείωτη εἶναι νομίζω καὶ ἡ ὁμοιότητα τῆς ὀνομασίας τῶν κατοίκων τῶν δύο πόλεων. Ὁ κάτοικος τοῦ λατινικοῦ Beneventum ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες Βενεβεντίνος⁵ καὶ ὁ κάτοικος τοῦ Βελβεντοῦ λέγεται Βιλβινός (διαλεκτ.) καὶ Βελβεντίνος (Βελβενδινός).

Ὁ Α. Παπαγεωργίου⁶ καὶ ὁ P. Skok⁷ πιστεύουν πὼς ἡ ὀνομασία πρέπει νὰ χρονολογηθῆ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204. Ἐπειδὴ ὁμως, ὅπως εἶδαμε παραπάνω (σ. 187), πιστεύεται ὅτι καὶ τὰ γειτονικὰ Σέρβια μαζὶ μὲ ἄλλα τοπωνύμια τῆς περιοχῆς

¹ P. Kretschmer, Zur Geschichte der griechischen Dialekte, Glotta 1 (1909) 36. Συγκοπὴ τοῦ ε ἔχουμε καὶ στὸ λατινικὸ ὄνομα τῶν τοπωνυμίου. Σὲ ἀρχαιοτάτο νόμισμα τῆς πόλεως βρέθηκε χαραγμένη ἡ λέξις Benventod, (βλ. Enciclopedia Italiana, Istituto Giovanni Treccani, Milano 1930, σ. 629).

² Πβ. πρόχειρα: κανοναρχῶ - καλοναρχῶ.

³ Πβ. Δ. Μπίρδα, ὄπ. «ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ Βελβενδόν... ἔπειτα δ' ἐλήφθη εἰς τὴν οὐ μακρὰν ἀπέχουσαν Καταφύγιον (ἐνν. κόμην διότι τὸ Καταφύγιον εἶναι οὐδέτερον). Βλ. ἐπίσης Γ. Χατζιδάκη, Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Ἀθῆναι 1930, II, 17.

⁴ Βλ. Α. Τσοπανάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ῥύθμιση τοῦ νεοελληνικοῦ κλιτικοῦ συστήματος, Θεσσαλονικὴ 1948 (Ἀνάτοπος) Ἑπ. Ἑπετ. Παν/μίου Θεσσαλονικῆς 6 (1950) 253.

⁵ Stephani Byzantii, ὄπ.

⁶ Α. Παπαγεωργίου, ὄπ. σ. 112.

⁷ P. Skok, ὄπ., σ. 261.

είναι λατινικής καταγωγής (μετάφραση του άρχ. έλλ. τοπωνυμίου *Φυλακαί*¹), έφ' όσον τὰ Σέρβια αναφέρονται όχι μόνο από τόν Κ. Πορφυρογέννητο τὸ 10ο αἰώνα² αλλά και από τὸ Λέοντα τὸ Σοφό, στὸν ἐπισκοπικὸ κατάλογο πὸν ἔκαμε ὁ ἴδιος, τὸν Θ' αἰώνα, ὡς ἔδρα Ἐπισκοπῆς³, ἢ μετονομασία τους πρέπει νὰ ἔγινε πρὶν ἀπὸ τὸν Θ' αἰώνα. Ἐπομένως δὲν ἀποκλείεται πρὶν ἀπὸ τὸν Θ' αἰώνα νὰ πῆραν τὸ λατινικὸ ὄνομα ἐξελληνισμένο τὸ Βελβεντὸ και τὰ ἄλλα λατινικῆς καταγωγῆς τοπωνύμια τῆς περιοχῆς. Στὸ 2ο μ.Χ. αἰώνα, τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ περίπου κατὰ τὴν ὁποία ἡ περιοχὴ αὐτὴ κατακτήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, αναφέρονται ἀπὸ τοὺς γεωγράφους Κλαύδιο Πτολεμαῖο και Πλίνιο δὺδ μεσογειακῆς πόλεις τῆς Πιερίας: *Φυλακαί* και *Οὐάλλαι* (*Vallaei, Phylacaei*)⁴. Ἡ μαρτυρία τῶν δὺδ γεωγράφων εἶναι τὸ *terminus post quem*, γιατί ἀργότερα στὸ Συνέκδημο τοῦ Ἱεροκλέους (5ο αἰώνα) δὲν ἀναφέρεται καμιὰ πόλη στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Μόνο στὸ Στέφανο τὸ Βυζάντιο (ἐπίσης 5ος αἰώνας) ἀναφέρεται πόλη *Βάλλα* ὡς «πόλις Μακεδονίας»⁵.

Ποῖο ἱστορικὸ γεγονός κρύβεται πίσω ἀπὸ τὴν ὀνοματοθεσία αὐτὴ δυστυχῶς πρὸς τὸ παρὸν δὲν γνωρίζουμε. Τὸ πιθανότερο εἶναι, νομίζω, νὰ ἔγινε στὸ Βελβεντὸ και στὴν περιοχὴ του, μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, ἐγκατάσταση Ἑλλήνων ἢ ἑλληνοφῶνων κατοίκων τῆς περιοχῆς τοῦ λατινικοῦ Βενεβέντου (Βενεβενδοῦ), ἴσως πρὶν ἀπὸ τὸν Θ' μ.Χ. αἰώνα. Τέτοιες ἐγκαταστάσεις ἀποίκων «ρωμαίων πολιτῶν» στὴ Μακεδονία ἀναφέρονται ἤδη γιὰ παλαιότερη ἐποχὴ ἀπὸ τὸν Πλίνιο⁶.

Ὁ Κ. Πορφυρογέννητος τοποθετεῖ τὰ Σέρβια στὸ «θέμα» Θεσσαλονίκης⁷. Σὲ ἐνθύμηση τοῦ 16ου αἰώνα γίνεται ὅπως εἶδαμε μνεία (βλ. παραπάνω σ. 174) και «θέματος Βελβενδοῦ»⁸.

¹ Μ. Κ α λ ι ν δ ἔ ρ η, Γραπτά μνημεία, ὀ.π. σ. 21 κέξ., πβ. και Μ. Μ α λ ο ὄ τ α, Τὰ Σέρβια, Θεσσαλονικὴ 1956, σ. 14 κέξ. και 20 κέξ.

² Κ. Πορφυρογεννήτου, Περὶ θεμάτων, 3, 152, 32 (Βόννης).

³ *Patrologia Migne*, τόμ. 107, σ. 375 «Θρόνος ἐκκαιδέκατος, τῷ Θεσσαλονικῆς πάσης Θεταλίας... γ' ὁ Σερβίας (κῶδιξ R Σερβίωv). Πβ. και Ἐπει. Ἐταιρ. Βυζάντ. Σπουδῶν 14 (1938) 567 (ἀνακοίνωση Α. Ξ υ γ γ ὀ π ο υ λ ο υ).

⁴ Κ λ. Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ς 3, 12, 37 (13, 40): «πόλεις δ' εἰσὶν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ μεσόγειοι αἰδῆ: Πιερίας: Φυλακαί, Οὐάλλαι...», *Plinius* IV, 10, 34: *Et in regione quae Pieria appellatur... oppida Pydna... intus Aloritae, Vallaei, Phylacaei...*

⁵ *Stephani Byzantii*, ὀ.π. «Βάλλα, πόλις Μακεδονίας... Θεαγένης Μακεδονικός (fragm. Hist. Gr. IV, 509, 3).

⁶ *Plinius* 4, 34 4, 35 4, 36, πβ. και Α. Κ ε ρ α μ ο π ο ὄ λ λ ο υ, Τί εἶναι οἱ Κουσόβλαχοι, Ἀθῆναι 1939, σ. 117.

⁷ Κ. Πορφυρογεννήτου, Περὶ θεμάτων 3, 152, 32 (Βόννης).

⁸ Μ. Κ α λ ι ν δ ἔ ρ η, Γραπτά μνημεία, ὀ.π., σ. 54.

Ἐκεῖνο πάντως πὺ θέλω νὰ τονίσω καὶ ἐγὼ στὴν ἐργασία αὐτὴ εἶναι ὅτι πρέπει στὸ ἐξῆς, ὅλοι ὅσοι γράφουμε ἢ μιλοῦμε γιὰ τὸ Βελβεντό, νὰ χρησιμοποιοῦμε ἓνα μόνο τύπο. Τὸν τύπο τὸ *Βελβεντό* πὺ εἶναι ἡ ἀπόδοσις στὴ νεοελληνικὴ Κοινὴ τοῦ ἰδιωματικοῦ τύπου τοῦ *Bilbindó*. Τοῦ τύπου δηλαδὴ πὺ διασώθηκε ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ στὴν προφορικὴ παράδοσις τῶν κατοίκων καὶ πὺ διατήρησε στὸ γένος αὐτὸ (δηλ. στὸ οὐδέτερο) τὸ ἐλληνικὸ γλωσσικὸ τους αἶσθημα.

Α. Ι. ΘΑΒΩΡΗΣ